

HOVO

Noord-Nederland

Het cursusaanbod van HOVO Noord-Nederland
vindt u ook op www.hovonoordnederland.nl

ZOMER &
NAJAAR
2026

Hovo Noord-Nederland

Coördinatie en programma

Mw. dr. Annelies Noordhof-Hoorn

Secretariaat en cursusadministratie

Mw. Elles Veldhuis

Mw. Silvia Bruins

Bestuur

Dhr. prof. dr. D.J. Wolffram, voorzitter

Mw. drs. A.H. Webbink, secretaris

Dhr. drs. R. Makkinga, penningmeester

Dhr. J. Postma, MBA, lid

Mw. drs. R.A. Coumou, lid

Hovo-bureau

Telefoon

(050) 363 65 97

Email

hovo@rug.nl

Postadres

Postbus 72, 9700 AB Groningen

Bezoekadres

Oude Boteringestraat 34

9712 GK Groningen

Kamer 0014

Openingstijden secretariaat

Het secretariaat is geopend van maandag t/m donderdag, van 10.00 tot 12.00 uur. Gedurende deze uren zijn wij ook telefonisch bereikbaar.

Vakanties

Het HOVO-bureau is gesloten in juli en augustus. Uw mail wordt in deze periode wel gelezen en beantwoord (houdt u echter rekening met een langere responstijd). Uiteraard kunt u zich via onze website gewoon inschrijven voor een cursus.

Grafische vormgeving

AtweeA, Foelke Vos

Cursusprogramma zomer-najaar 2026

In deze cursusgids vindt u het cursusprogramma van HOVO Noord-Nederland voor de periode september t/m december 2026. De meeste cursussen beginnen eind september of begin oktober. Enkele cursussen starten in november. U kunt zich inschrijven voor cursussen op locatie in Groningen, Leeuwarden en Assen. Sommige cursussen kunt u ook online volgen. U kunt deze dus, indien gewenst, thuis via uw computer volgen. In de inhoudsopgave ziet u welke cursussen ook online worden aangeboden. U hoeft dit bij uw inschrijving niet apart aan te geven.

HOVO-website & Nieuwsbrief

In deze papieren cursusgids vindt u een samenvatting van alle cursussen en informatie over de data en tijden waarop deze worden gegeven. Meer informatie over de inhoud van de verschillende colleges vindt u op onze website. Eventuele wijzigingen en aanvullingen worden daar ook bekendgemaakt. Het is daarom verstandig om altijd ook de informatie op de website te raadplegen voordat u zich definitief inschrijft. Veel (nieuwe) informatie verschijnt regelmatig in onze digitale nieuwsbrief. Daarin houden wij u op de hoogte van later toegevoegde lezingen, studiedagen en cursussen. Wij raden u daarom aan zich te abonneren op de nieuwsbrief. We verwachten dit najaar zeker nog een aantal lezingen en studiedagen via de nieuwsbrief aan te kondigen, zoals het feestelijke en bijzondere programma ter gelegenheid van ons veertigjarig bestaan op zaterdag 14 november 2026.

Inschrijven

U kunt zich inschrijven via onze website. Dit kan altijd, ook tijdens vakanties en buiten kantoor tijden. Telefonisch inschrijven is in principe niet mogelijk, maar wij helpen u graag als het inschrijven niet lukt. Hiervoor kunt u van maandag t/m donderdag tussen 10.00 en 12.00 uur bellen of een e-mail sturen. Na uw inschrijving ontvangt u automatisch een inschrijfbevestiging in uw mailbox. Mocht u dit bericht niet ontvangen, neemt u dan contact met ons op. De definitieve cursusinformatie ontvangt u uiterlijk in de week vóór aanvang van de cursus.

Zomermaanden

Tijdens de zomermaanden juli en augustus kunt u zich gewoon inschrijven voor een cursus. Wij zijn dan telefonisch niet of minder goed bereikbaar. Uw e-mail wordt in deze periode wel regelmatig gelezen en beantwoord; houdt u echter rekening met een langere responstijd.

Wij wensen u een mooi studieseizoen!

Bestuur en medewerkers HOVO Noord-Nederland

Programma Groningen

Filosofie

26ZN-1G01	De Frankfurter Schule		8
26ZN-1G02	Ayn Rand's objectivisme		9
26ZN-1G03	De Ethica Nicomachea van Aristoteles		10
26ZN-1G04	De zin van betekenis		11
26ZN-1G05	Inleiding tot de wetenschapsfilosofie		12

Geschiedenis

26ZN-1G06	Geschiedenis van het lichaam		13
26ZN-1G07	Abt Emo en zijn tocht naar Rome		14
26ZN-1G08	Democratie onder druk		15
26ZN-1G09	Iran: een fascinerend imperium in de focus		16
26ZN-1G10	Peter de Eerste, niet de Grote		17
26ZN-1G11	Wat is er aan de hand met Groenland?		18
26ZN-1G12	Geschiedenis en actualiteit van de Baltische landen		19

Kunst- en cultuurgeschiedenis

26ZN-1G13	Overzichtscursus Kunstgeschiedenis Moderne beeldende kunst, deel 3		20
26ZN-1G14	Vrouw man, deel 2		21
26ZN-1G15	Contemporaine architectuur		22
26ZN-1G16	Hersenen en kunst		23
26ZN-1G17	Landencursus Art Nouveau en Art Deco		24
26ZN-1G18	En route – Reis langs Frans ku(n)st		25

Literatuurgeschiedenis

26ZN-1G19	Thomas Mann: Jozef en zijn broers		26
-----------	-----------------------------------	--	----

Taal en literatuur

26ZN-1G20	Politiek, kunst en ethiek – Cicero en Mozart		27
26ZN-1G21	Klassiek Grieks: beginnerscursus		28
26ZN-1G22	Basiscursus Latijn voor beginners		29
26ZN-1G23	Latijn Vervolgscursus		30
26ZN-1G24	Lezen met een vergrootglas		31

Muziek en theater

26ZN-1G25	Goden en Helden		32
26ZN-1G26	'Viva Verdi! (I)'		33
26ZN-1G27	Theatergeschiedenis: van close reading tot encenering		34

Mens en maatschappij

26ZN-1G28	Frankrijk in de jaren 1945 - 1960		35
26ZN-1G29	Epidemieën & de publieke gezondheid		36
26ZN-1G30	De Groeimachine Ontmanteld		37
26ZN-1G31	Voedselzekerheid en het Milieu		38
26ZN-1G32	De huidige wereldwijde opmars van autocraten		39

Natuurwetenschap

26ZN-1G33	De kosmos in kaart		40
26ZN-1G34	Chemie, Samenleving en Milieu		41
26ZN-1G35	Experimentele dierkunde		42
26ZN-1G36	Fysica van het klimaat		43

Programma Friesland

 cursus ook online

Filosofie		
26ZN-2F01	De zin van betekenis	46
26ZN-2F02	Inleiding tot de wetenschapsfilosofie	47
Geschiedenis		
26ZN-2F03	De turbulente geschiedenis van Midden-Europa	48
26ZN-2F04	Jaren van onrust 	49
Taal en literatuur		
26ZN-2F05	Politiek, kunst en ethiek – Cicero en Mozart	50
Kunst- en cultuurgeschiedenis		
26ZN-2F06	Contemporaine architectuur	51
26ZN-2F07	Vrouw man, deel 2	52
26ZN-2F08	Landencursus Art Nouveau en Art Deco	53
26ZN-2F09	In het Zeeuwse licht	54

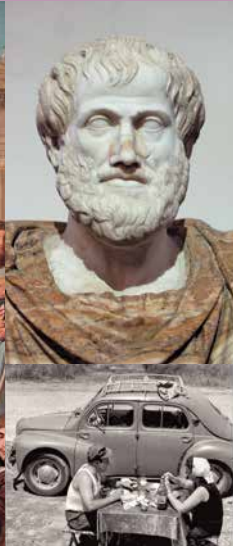
Programma Drenthe

Geschiedenis		
26ZN-3D01	Een geschiedenis van de Hanze	58
26ZN-3D02	Van Republiek tot Koninkrijk 1747-1848	59
26ZN-3D03	De politieke cultuur in Nederland in de periode 1917-2026	60
Kunst- en cultuurgeschiedenis		
26ZN-3D04	Art Nouveau in vier wereldsteden	61
26ZN-3D05	In het Zeeuwse licht	62
26ZN-3D06	Vrouwelijke pioniers in de moderne architectuur	63
26ZN-3D07	Vrouw man, deel 2	64
Muziek en theater		
26ZN-3D08	Muzikale onafhankelijkheid in tijden van conflict en repressie	65
Natuurwetenschap		
26ZN-3D09	Evolutie: van eerste cel tot laatste mens	66
	Inschrijfprocedure	68
	Algemene voorwaarden	69

Groningen

De Frankfurter Schule

Denken over de onverwachte opkomst van het fascisme. Toen en nu

De Frankfurter Schule (1923) bestaat o.a. uit Horkheimer, Adorno en Benjamin en naoorlogse denkers als Marcuse, Fromm en Habermas. Ze beantwoorden de vraag hoe het kan dat, zoals zij het zeggen, 'de mensheid, in plaats van in een waarlijk menselijke toestand binnen te treden, verzinkt in een nieuw soort barbarij?'. Op dit moment is er op grond van de actualiteit een hernieuwde aandacht voor hun werk.

De Frankfurter Schule bestaat uit diverse, vaak Joodse intellectuelen. Een deel moet daarom naar de VS uitwijken. Anderen, zoals Habermas, zijn juist relevant omdat ze als Duitsers reageren op de verwording van het continentale denken. Allerlei grote stromingen van hun tijd komen in hun werk samen: fascisme, verlichting, kapitalisme, marxisme, positivisme, seksuele bevrijding, feminisme en massaconsumptie en -media. Hun oplossing zoekt ruimte voor betrokkenheid en kritiek.

In de colleges staan hun invloedrijke analyses betreffende de opkomst van het fascisme en de consumptiemaatschappij en de relevantie voor de huidige tijd centraal. Daarnaast zullen we een inkijkje krijgen in de conflictueuze situaties in en rondom de Frankfurter Schule in de wereld van de politiek en filosofie van hun tijd.

Cursusnummer

26ZN-1G01

Docent

Drs. Petra Bolhuis studeerde filosofie aan de RUG. Zij is al vele jaren als docent bij HOVO werkzaam.

www.maieutiek.nl

Cursusvorm

Hoorcollege (10x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Woensdag 23 september
t/m 2 december, 14 oktober
vervalt.

Tijd

10.00 - 12.15 uur

Cursusprijs

€ 285,00

Inschrijven voor

16 september 2026

Opmerkingen

Deze cursus wordt in hybride vorm aangeboden en kan dus ook online worden gevolgd.

Meer informatie vindt u op

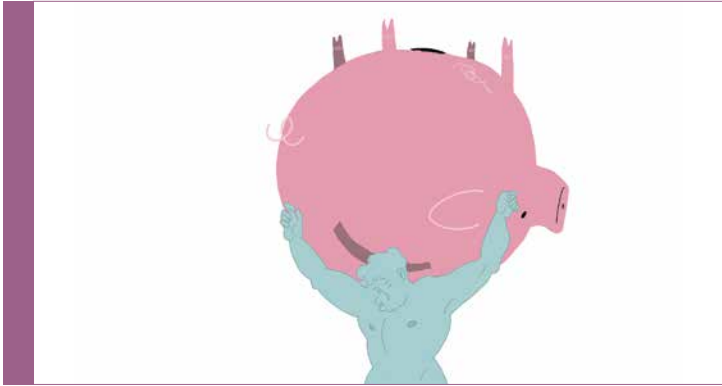
honoordnederland.nl

Afbeelding

Dagmarillustrations

Ayn Rand's objectivisme

De filosofie van Tech giganten en Trump

Ayn Rand wil ruimte voor 'de atlassen die de wereld dragen' en alles is geoorloofd om deze ruimte te verkrijgen, omdat alleen zij de vooruitgang brengen. In haar dystopische *Atlas Shrugged* dat in Amerika het meest verkochte werk na de Bijbel is, kan zelfs een grote ondergang nodig zijn om deze betere wereld te bewerkstelligen. Tijd voor een kennismaking.

In deze cursus aandacht voor de volgende onderwerpen:

- Hoe zit de theorie van Rand in elkaar?
- Wat zijn de uitgangspunten van haar theorie en op welke problemen dacht zij dat het een antwoord kon zijn?
- Wanneer werd het deel van een nieuwe politieke beweging?
- In hoeverre kan deze theorie een utopie worden die in het rijtje fascisme en communisme thuis hoort?
- Waar en waarom worden deze denkbeelden, ondanks de nadelen, als utopie gepropageerd?

Rand beschrijft in haar dystopische roman dat de wereld ten onder gaat aan empathie en sociale structuren. In haar ogen moeten de geniale atlassen de vrije ruimte krijgen niet gehinderd door empathie wetgeving en andere morele of wettelijke grenzen. Het is verbazingwekkend dat Europa zo lang niet heeft gezien dat na het fascisme en het communisme ook het kapitalisme varianten kent die oproepen tot een grote beweging waarbij desnoods eerst alles stuk moet aler er betere toekomst kan worden gebouwd. Omdat het een roman betreft en pas in tweede instantie een filosofie, lijkt het wellicht onschuldig. Maar dan moeten we inzien dat Greenspan en Thatcher haar theorieën aanhangen en we nu, zonder dat zij genoemd wordt, delen van haar werk kunnen terugzien bij Trump en Musk. Tijd om kennis te nemen van deze theorie en de gevaarlijke utopische kanten ervan.

Cursusnummer

26ZN-1G02

Docent

Drs. Petra Bolhuis studeerde filosofie aan de RUG. Zij is al vele jaren als docent bij HOVO werkzaam.

www.maieutiek.nl

Cursusvorm

Hoorcollege (10x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Woensdag 23 september t/m 2 december, 14 oktober vervalt.

Tijd

13.00 - 15.15 uur

Cursusprijs

€ 285,00

Inschrijven voor

16 september 2026

Opmerkingen

Deze cursus wordt in hybride vorm aangeboden en kan dus ook online worden gevolgd.

Meer informatie vindt u op

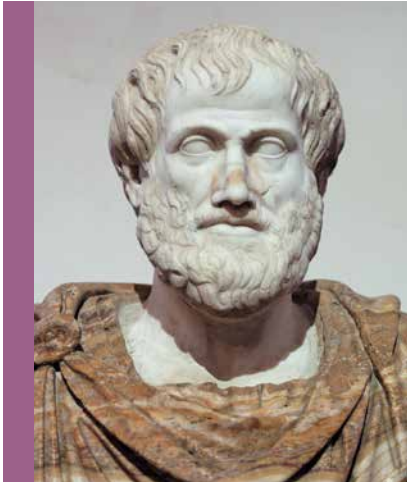
honoordnederland.nl

Afbeelding

Dagmarillustrations

De Ethica Nicomachea van Aristoteles

Over de kunst van het goede leven

Volgens een enquête gehouden in 2003 onder hoogleraren Filosofie in Nederland en Vlaanderen dient de *Ethica Nicomachea* van de Griekse filosoof Aristoteles (384–322 v.Chr.) te worden beschouwd als het belangrijkste en invloedrijkste wijsgerige boek aller tijden. Dit werk schreef de beroemdste leerling van Plato volgens sommigen voor zijn zoon Nicomachus, met de bedoeling hem aan te sporen een goed en voortreffelijk leven te leiden.

Alleen een dergelijk leven maakt gelukkig, meende Aristoteles. Maar wanneer leeft men goed of voortreffelijk? Welke richtlijnen en handelingen zijn daarvoor bepalend? Welke doelen behoren mensen na te streven om gelukkig te worden? En wat is geluk? Deze en andere vragen brengen hem in diep wijsgerig vaarwater en zijn overdenkingen vormen uiteindelijk de bron van één der hoofdstromingen in de filosofische ethiek: de zogeheten 'deugdethiek'.

Volgens Aristoteles hangt het goede leven nauw samen met het ontwikkelen van positieve (karakter)eigenschappen of deugden. In zijn *Ethica Nicomachea* bespreekt hij tal van deugden, zoals praktische wijsheid, gematigdheid, rechtvaardigheid en vriendschap. Ook probeert hij te bepalen welke waarde aan het intellect en aan genot dient te worden gehecht. Uiteindelijk blijkt de gulden middenweg van doorslaggevend belang om onze mogelijkheden als mens ten volle te verwerkelijken en een staat van geluk ('eudaimonia') te bereiken.

Aristoteles' ethische ideaal weet ook hedendaagse denkers nog volop te inspireren.

Cursusnummer

26ZN-1G03

Docent

Drs. Arend Klaas Jagersma studeerde filosofie aan de VU in Amsterdam en was onderzoeker en docent aan de Faculteit der Wijsbegeerte van de RUG. Sinds 1996 verzorgt hij colleges voor meerdere HOVO-instellingen.

Cursusvorm

Hoorcollege (10x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Vrijdag 25 september t/m 4 december 2026, 16 oktober vervalt.

Tijd

14.15 - 16.00 uur

Cursusprijs

€ 285,00

Inschrijven voor

18 september 2026

Meer informatie vindt u op

hovonoordnederland.nl

Afbeelding

Aristoteles (Wikimedia Commons).

De zin van betekenis

Over taal en de zin van het leven in het informatietijdperk

We zijn als mensen op zoek naar de betekenis van dingen, we proberen gebeurtenissen te duiden, en hopen op de zin van het leven, dan wel op dat wat maakt dat we zin blijven hebben in het leven. In ons informatie-tijdperk is dat niet altijd eenvoudig: de media overladen ons met nieuws (en fake news), reclame en infotainment. Maar hoe komen we van informatie tot wijsheid?

Als je erover nadenkt is de betekenis van alledaagse begrippen als 'zin' en 'betekenis' behoorlijk ongrijpbaar. We hebben het over 'de zin van het leven', of de betekenis van een zin, zonder dat we precies begrijpen wat we bedoelen of wat die woorden betekenen. Voor een deel associëren we ze met taal: woorden verwijzen naar zaken, en vormen de bouwstenen van zinnen, waarmee we vervolgens verhalen en theorieën construeren. Maar semantiek (betekenisleer) en semiotiek (tekenleer) gaat niet alleen over taal, maar over betekenis als zodanig. En betekenis is niet voorbehouden aan de mens, maar inherent aan al het leven (bio-semiotiek). In deze cursus maken we een reis door de tijd en door de filosofie; van de oer-bacterie tot A.I.

In de meest brede definitie is betekenis: 'datgene wat verschil maakt'. Voor een biologisch organisme is dat het verschil tussen honger of eten, zuurstof of stikken, leven of dood, etc. Voor de mens, als 'homo symbolicus', krijgen woorden betekenis door hun verschil, dan wel associatie, met andere woorden in een voortdurend taalspel. Ook als we het hebben over de relatie tussen data, informatie, kennis en wijsheid, speelt betekenis de hoofdrol. En in existentiële zin hebben begrippen als 'zin' en 'betekenis' betrekking op 'datgene wat verschil maakt' in ons eigen leven: oftewel de keuzes die we al dan niet maken. Dit betreft dat wat er 'op ons pad komt' (het 'lot'), alsook de manier waarop wij daarmee omgaan, en dus de keuzes die we daarin maken. Als we al deze betekenis-aspecten van het begrip 'betekenis' integreren, levert dat een interessante diagnose op van onze huidige tijd, en het gebrek aan betekenis dat we soms ervaren.

Cursusnummer
26ZN-1G04

Docent

Drs. Edward van der Tuuk studeerde sociale filosofie, wetenschap & samenleving, en ethiek aan de Rijksuniversiteit Groningen. Hij verzorgt cursussen voor HOVO en andere instellingen.

Cursusvorm

Hoorcollege (10x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Dinsdag 22 september t/m 1 december, 13 oktober vervalt.

Tijd

10.45 - 12.45 uur

Cursusprijs

€ 275,00

Inschrijven voor

15 september 2026

Meer informatie vindt u op
honoordnederland.nl

Afbeelding

Creactie docent met <https://frefly.adobe.com/generate/image>

Inleiding tot de wetenschapsfilosofie

Nadenken over de aard, waarde en ontwikkeling van wetenschap

Waar ligt de grens tussen wetenschap en pseudowetenschap? In hoeverre zijn wetenschappelijke inzichten objectief en betrouwbaar? Kunnen wetenschap en religie samengaan? Dit zijn slechts enkele van de vragen die bestudeerd worden binnen de wetenschapsfilosofie. Deze collegereeks neemt ons mee in de levendige discussies die binnen en buiten de academische wereld over deze (en vele andere) kwesties gevoerd worden, en geeft zo een inkijkje in een zeer vitaal en veelzijdig vakgebied.

De wetenschapsfilosofie is een relatief jong vakgebied dat opereert op het grensvlak van ten minste vier filosofische disciplines: logica, metafysica, kennisleer en ethiek. Deze cursus beoogt in zes colleges de breedte van de wetenschapsfilosofie te laten zien, door een bloemlezing te geven van de belangrijkste vraagstukken en theorieën. Toch is de blikrichting niet slechts academisch. We gaan ons namelijk ook bezighouden met kwesties die ook buiten de academische wereld voor discussie zorgen. Daarbij valt te denken aan de representatie van vrouwen en minderheden in de wetenschap en aan de positie die wetenschappers al dan niet moeten hebben in politieke besluitvorming. Zo wordt inzichtelijk hoe dit fascinerende vakgebied doorwerkt in actuele maatschappelijke thema's.

Cursusnummer

26ZN-1G05

Docent

Dr. Stefan Sleeuw is in 2023 gepromoveerd in de Filosofie aan de Rijksuniversiteit Groningen, op een proefschrift over de aard van (wetenschappelijk) begrip. Aan de universiteiten van Leiden en Groningen doceerde hij in de afgelopen jaren o.a. Wetenschapsfilosofie, Argumentatietheorie en Filosofie van de Geest.

Cursusvorm

Hoorcollege (6x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Donderdag 24 september t/m 5 november, 15 oktober vervalt.

Tijd

10.00 - 11.45 uur

Cursusprijs

€ 175,00

Inschrijven voor

17 september 2026

Meer informatie vindt u op
honoordnederland.nl

Afbeelding

Astronoom Copernicus in gesprek met God (Wikimedia Commons).

Geschiedenis van het lichaam

Bloed, zweet en tranen

Deze cursus biedt een boeiende inkijk in de geschiedenis van het lichaam en stelt de vraag: **Waarom walgen we van de lichaamssappen? Aan de hand van bloed, zweet, melk en tranen onderzoekt u belangrijke thema's intrinsiek aan het lichaam: het leven, gezond ouder worden, mannelijkheid en vrouwelijkheid, schaamte en taboe. De cursus is geschikt voor iedereen met brede historische interesse en een stevige maag.**

In veel boeken staat de geschiedenis van ziekte of de vaste delen van het lichaam centraal. Maar de geschiedenis van het lichaam in cultuur en geneeskunde is juist doordrenkt van de vloeistoffen. De cursus volgt de sporen die de sappen doorheen de tijd hebben nagelaten in kunst en cultuur, geneeskundige boeken en museumcollecties. Ze vertellen de bekende verhalen van vier kardinale humeuren en het vinden van de juiste balans voor een goede gezondheid, maar ook onbekende verhalen over de 'mechanische bloedzuiger', de 'ongevoelige doorwaseming' en de 'prijzenswaardige pus'. Deze vijfdelige collegereeks valt samen met de Maand van de Geschiedenis 2026 met het thema 'Lichaam en Geest'. Ideeën over de lichaamssappen en de manier waarop mensen ermee zijn omgegaan zijn door de eeuwen heen veranderd, maar hun rol in de samenleving en geneeskunde is onverminderd groot gebleven.

Programma

- 1 Bloed en zweet
- 2 Zaad en moedermelk
- 3 Speeksel en urine
- 4 Oorsmeer en pus
- 5 Menstruatiebloed en tranen

Cursusnummer

26ZN-1G06

Docent

Dr. Ruben Verwaal is conservator en historicus bij het Erasmus Medisch Centrum in Rotterdam. Zijn expertise is de geschiedenis van geneeskunde, het lichaam en doofheid.

Cursusvorm

Hoorcollege (5x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Vrijdag 9 oktober t/m 13 november, 16 oktober vervalt.

Tijd

10.30 - 12.30 uur

Cursusprijs

€ 150,00

Inschrijven voor

2 oktober 2026

Meer informatie vindt u op hovo.nordnederland.nl

Afbeelding

Bourdalou of urinaal voor vrouwen, van poselein, circa 1730. Groningen: Groninger Museum.

Abt Emo en zijn tocht naar Rome

Abt Emo van Wittewierum is één van de meest markante geestelijken uit de Noord-Nederlandse geschiedenis. We kennen hem omdat hij in zijn kroniek Bloemhof schrijft over de moeizame ontstaansgeschiedenis van zijn klooster. Deze kroniek, geschreven in Middeleeuws Latijn op perkament, heeft 800 jaar van oorlogen, overstromingen en branden overleefd en is nu in het gelukkige bezit van de Universiteitsbibliotheek in Groningen.

In het jaar 1211 schenken de parochianen van Wierum hun eigen kerk aan Nijklooster, het klooster van abt Emo. Maar de bisschop van Münster mengt zich in de zaak. Hij maakt de schenking ongedaan, veroordeelt de abt en wil de kerk bij zijn bisdom inlijven. Emo is diep verontwaardigd over zoveel onrecht. Hij reist midden in de winter naar Rome om zijn recht te gaan halen bij paus en curie en raakt ongewild betrokken bij de grote politieke problemen van zijn tijd: de kruistochten, de strijd om de Duitse keizerskroon en de problemen rond de keizer van Constantinopel.

Ondanks alle tegenslagen tijdens zijn levensgevaarlijke reis waarbij hij midden in de winter over besneeuwde passen trekt, houdt Emo vol en krijgt in Rome uiteindelijk min of meer gelijk. Maar gelijk hebben en gelijk krijgen zijn twee totaal verschillende kwesties...

Cursusnummer
26ZN-1G07

Docent

Docent Ynskje Penning-van Staalduinen deed vier jaar onderzoek naar abt Emo en schreef de historische roman: *Emo's Labyrint*. Zij is tevens beeldhouwer en maakte in 2024 het beeld van abt Emo dat in december 2024 werd onthuld.

Cursusvorm

Hoorcollege (1x) met ruimte voor vragen en discussie en een excursie.

Data

Woensdag 30 september, woensdag 7 oktober (excursie).

Tijd

10.00 - 12.00 uur

Cursusprijs

€ 100,00

Inschrijven voor

23 september 2026

Meer informatie vindt u op
honoordnederland.nl

Afbeelding

Fragment beeld Abt Emo, gemaakt door Ynskje Penning (beeld en foto).

Democratie onder druk

Illiberalisme en democratische antwoorden

Sinds het einde van de Koude Oorlog winnen anti-democratische bewegingen aan kracht, van Trump tot Orban en Poetin. Dit illiberalisme bedreigt de fundamenteën van liberale democratieën. De cursus verkent de historische wortels, de actuele dreiging en mogelijke democratische antwoorden. Een essentiële verkenning van een van de grootste politieke uitdagingen van deze tijd.

De afwijzing van liberale democratie vindt haar oorsprong in uiteenlopende tradities: van conservatisme en progressief denken tot niet-westerse kritiek. Illiberalisme is geen monolithische ideologie, maar een complex en contextueel verschijnsel. Deze cursus onderzoekt de drijfveren, ideologieën en praktische gevolgen ervan.

Hoe manifesteren illiberale ideeën zich binnen democratische systemen? Welke verhalen en strategieën versterken hun invloed? Met behulp van actuele voorbeelden en theorie wordt inzicht geboden in de mechanismen achter deze groeiende uitdaging.

Tot slot komt de praktijk van illiberale regimes en bewegingen aan bod, evenals de cruciale vraag hoe liberale democratieën zich kunnen wapenen tegen deze bedreigingen. Een cursus die de diepere lagen van politieke polarisatie blootlegt en de toekomst van democratie centraal stelt.

Cursusnummer
26ZN-1G08

Docent

Dr. Nicolaas A. Kraft van Ermel is historicus, gespecialiseerd in contemporaine geschiedenis van Rusland, Oekraïne en Polen.

Cursusvorm

Hoorcollege (10x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Maandag 21 september t/m 30 november, 12 oktober vervalt.

Tijd

10.00 - 12.00 uur

Cursusprijs

€ 275,00

Inschrijven voor

14 september 2026

Opmerkingen

Deze cursus wordt in hybride vorm aangeboden en kan dus ook online worden gevolgd.

Meer informatie vindt u op
honoordnederland.nl

Afbeelding

Trump en Poetin tijdens de topontmoeting in Alaska op 15 augustus 2025. Foto door US Air Force/Justin (Flickr).

Iran: een fascinerend imperium in de focus

Een geschiedenis van Iran tot de dag van vandaag

Iran is regelmatig in het nieuws over kernakkoorden, regionale spanningen of interne protesten. Maar wat speelt er werkelijk? Om het nieuws goed te duiden is kennis van de geschiedenis noodzakelijk. Van het machtige Perzische Rijk onder Cyrus de Grote tot het beleid van de Ayatollahs, steeds heeft Iran de omliggende regio en soms de wereld ingrijpend beïnvloed. Deze cursus laat zien dat Iran meer is dan alleen een krantenkop.

In deze cursus besteden we aandacht aan het verleden én aan het heden. We kijken naar de politieke structuur van de Islamitische Republiek, de buitenlandse politiek, de rol van de religie in het openbare leven en de spanningen tussen traditie en verandering. Dit laatste is iets dat de Iraanse samenleving al vele decennia karakteriseert. Oftewel, je maakt kennis met de historie, verhalen, mensen en ideeën die Iran hebben gevormd.

Programma

- 1 Het Perzische Rijk: van Cyrus de Grote tot de val van de Achaemeniden: de Perzische Oorlogen: Perzië versus Griekenland; Alexander de Grote
- 2 Vuur en Geloof: het Zoroastrisme en de invloed op de Iraanse samenleving
- 3 De Sassaniden Dynastie: de laatste pre-islamitische bloei
- 4 De Arabische verovering en de Islamisering van Perzië
- 5 De Zijde Route en Iran: handel, cultuur en macht in de Middeleeuwen
- 6 De Safawieden; De Sjiitische religie: de creatie van het moderne Iran
- 7 The Great Game; Iran tussen Groot-Brittannië en Rusland
- 8 Olie, Nationalisme en de coup van 1953: de periode Mosaddegh
- 9 De Islamitische Revolutie van 1979: redenen, evenementen en consequenties
- 10 Iran in de 21 ste eeuw: Nucleaire politiek, regionale politiek, macht en identiteit

Cursusnummer

26ZN-1G09

Docent

Prof. dr. J.S.A.M. (Hans) van Koningsbrugge is hoogleraar met als specialisatie de Russische geschiedenis en politiek.

Cursusvorm

Hoorcollege (10x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Dinsdag 15 september t/m 1 december, 13 en 20 oktober vervallen.

Tijd

14.00 - 15.45 uur

Cursusprijs

€ 275,00

Inschrijven voor

8 september 2026

Opmerkingen

Deze cursus wordt in hybride vorm aangeboden en kan dus ook online worden gevolgd.

Meer informatie vindt u op
honoordnederland.nl

Afbeelding

NLBeeld.

Peter de Eerste, niet de Grote

Een nieuwe kijk op de Russische geschiedenis van de vroege 18e eeuw

De prachtige bestseller *Peters keizerin* van de Litouwse auteur Kristina Sabaliauskaitė vormt onze opstap voor een nieuwe kijk op het tijdperk van de Russische tsaar Peter I (1672–1725). Mede dankzij zijn beroemde reizen naar Nederland, waarbij hij in Zaandam scheepsbouw leerde, heeft Peter I bij ons een positieve reputatie. Maar is die wel houdbaar? In hoeverre heeft hij bijvoorbeeld het toenmalige Rusland daadwerkelijk gemoderniseerd?

De tweedelige roman van Kristina Sabaliauskaitė biedt een geweldige kans voor een terugblik naar de tijd van Peter I, mede omdat deze tsaar en keizer in 2025 driehonderd jaar geleden is gestorven. Peter kreeg, niet alleen vanwege zijn lengte, de bijnaam 'de Grote'. Maar kun je iemand 'groot' noemen die bijvoorbeeld zijn eigen zoon doodmartelde? En Peter I stichtte weliswaar een nieuwe hoofdstad, maar welke verdere hervormingen heeft hij verwezenlijkt? Hoe groot bleef het verschil tussen 'Oost' en 'West' en hoe groot is het nu nog?

Sabaliauskaitė toont de geschiedenis van Peters tijdperk door de ogen van zijn tweede vrouw, die later keizerin Catharina I werd (1725–1727). Dat levert een geheel nieuw perspectief op. We krijgen een kritisch beeld van de armoedige, wrange toestanden in het vroegmoderne Rusland, waarin een autocraat met geweld probeert zijn rijk te transformeren. De verrassende inzichten van deze roman worden in de hoorcolleges uitgediept.

Cursusnummer
26ZN-1G10

Docent

Prof. dr. Cornelius Hasselblatt was van 1998 t/m 2014 hoogleraar Finoeegriscche talen en culturen aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Cursusvorm

Hoorcollege (6x) met ruimte voor vragen en discussie en 1 lezing.

Data

Donderdag 1 oktober t/m 12 november, 15 oktober vervalt.

Tijd

11.00 - 12.45 uur

Cursusprijs

€ 175,00

Inschrijven voor

24 september 2026

Meer informatie vindt u op
honoordnederland.nl

Afbeelding

Peter de Grote in Zaandam.
([Wikimedia Commons](#))

Wat is er aan de hand met Groenland?

IJs, politiek en klimaatverandering

Opeens staat Groenland volop in de belangstelling. Zowel de USA, Rusland als China willen macht uitoefenen op het grootste eiland ter wereld. President Trump dreigt Groenland te gaan bezetten en in te lijven, want de Amerikaanse president is van mening dat daarmee de wereldvrede is gediend. President Poetin is bereid Groenland met Trump te delen mits hij de vrijwel onbewoonde oostelijke helft krijgt, want dat is goed voor de doorvaart van zijn oorlogsschepen. President Xi vindt dat China als wereldmacht recht heeft op Arctische gebieden. En wat is de houding van de NAVO?

Maar Groenland is een onderdeel van het Deense koninkrijk. De 57.000 inwoners willen niet bij de USA en de Deense regering is niet van plan afstand te doen van Groenland. Hoe ga je een vrijwel onbewoonde arctische wildernis bezetten die bestaat uit 3 kilometer hoge bergen die recht uit zee oprijzen en die bedekt zijn met een ijsbal van 3000 km lengte, 1000 km breedte en 3 km dikte? Is Groenland wel een land?

We gaan ons bezig houden met het klimaat, het weer, de ijstijden, de historie, de geologie, de flora en fauna en met de bewoners.

Programma

- 1 Een algehele schets van Groenland en omgeving
- 2 De bewoners en hun historie
- 3 De rol van Groenland in de Tweede Wereldoorlog en in de huidige politiek

Cursusnummer

26ZN-1G11

Docent

Ynskje Penning-van Staalduinen is docent geschiedenis. Ze heeft talloze lezingen gegeven over de achtergronden van haar historische romans, waarvoor ze zeer uitgebreid onderzoek doet.

Cursusvorm

Hoorcollege (3x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Woensdag 21 oktober t/m 4 november.

Tijd

10.00 - 12.00 uur

Cursusprijs

€ 100,00

Inschrijven voor

14 oktober 2026

Meer informatie vindt u op
hovo.noordnederland.nl

Afbeelding

Ijsbreker Plancius bij Groenland (Ynskje Penning-van Staalduinen).

Geschiedenis en actualiteit van de Baltische landen

De Baltische landen Estland, Letland en Litouwen zijn eeuwenlang een speelbal geweest van de grote mogendheden. Dat leverde een zeer gecompliceerde, maar boeiende geschiedenis op (met invloeden van Duitsland, Zweden, Polen en Rusland). Deze cursus probeert met behulp van dit gecompliceerde verleden het heden te verklaren.

Estland, Letland en Litouwen zijn sinds 2004 lid van de Europese Unie en de NAVO en zijn zij tegenwoordig politiek, economisch en cultureel steeds meer geïntegreerd in 'Europa'. Maar wat weten wij van deze landen? Het gaat immers om drie verschillende landen met aparte talen, culturen en politieke ontwikkelingen. Eeuwenlang zijn zij overheerst geweest door hun grote buurlanden. In 1991 kwamen zij weer op de kaart van Europa te staan en werken met veel energie aan de wederopbouw van hun landen. Deze cursus behandelt de geschiedenis van deze landen door de eeuwen heen, met de nadruk op de 20e en 21e eeuw, om vanuit hun gecompliceerde verleden het heden beter te kunnen verklaren.

Cursusnummer
26ZN-1G12

Docent

Drs. Frederik Erens studeerde in Utrecht Midden-en Oost-Europese Geschiedenis en specialiseerde zich op de geschiedenis en actualiteit van de Baltische landen. Hij is in dit gebied ook als reisleader actief.

Cursusvorm

Hoorcollege (7x) met mogelijkheid tot vragen na afloop.

Data

Vrijdag 30 oktober t/m 11 december.

Tijd

10.30 - 12.15 uur

Cursusprijs

€ 200,00

Inschrijven voor

23 oktober 2026

Meer informatie vindt u op
honoordnederland.nl

Afbeelding

Fragment Haven van Tallinn, Alexey Bogolybov, 1853 (Wikimedia Commons).

Van Duchamp tot Koons

Overzichtscursus Kunstgeschiedenis Moderne beeldende kunst, deel 3

We vervolgen onze fascinerende ontdekkingstocht door de westerse kunstgeschiedenis van de twintigste eeuw. In dit derde deel komen onder meer dadaïsme, surrealisme, abstract expressionisme, popart, minimalisme, conceptuele kunst en postmodernisme aan de orde. U leert de stijkenmerken herkennen en er wordt aandacht besteed aan materialen en technieken. De kunstenaars en kunstwerken worden geplaatst in hun kunsthistorische, historische en maatschappelijke context.

De dadaïsten ontwikkelen provocerende ideeën over kunst uitgedrukt in nieuwe mediavormen zoals performance en ready-made, een kant-en-klaar voorwerp dat tot kunst wordt uitgeroepen. Met 'Fietswiel op een krukje' uit 1913 laat Duchamp de toeschouwer zich afvragen wat kunst is. Hij verruult de esthetiek voor het idee en legt de basis voor conceptuele kunst.

Geïnspireerd door Freuds psychoanalyse scheppen surrealisten figuratieve of abstracte onderwerpen vanuit hun onbewustzijn, droom en fantasie.

Na de tweede wereldoorlog verschuift het artistieke centrum van Parijs naar New York, waar belangrijke Europese kunstenaars naar toe zijn gevlucht. Het abstract expressionisme ontstaat en in West-Europa komt de CoBrA beweging op. Popart kunstenaars kiezen de gecommmercialiseerde samenleving tot onderwerp. Minimalisten reduceren het kunstobject tot een materieel gegeven en in de conceptuele kunst wordt de gedachte, het concept het eigenlijke kunstwerk. Is de kunst dood?

Deze cursus is een vervolg op de overzichtscursus Moderne beeldende kunst - deel 2, maar kan ook goed los worden gevolgd.

Cursusnummer

26ZN-1G13

Docent

Drs. Miranda van Gelderen is kunsthistorica en doceert kunstgeschiedenis, architectuurgeschiedenis en archeologie aan diverse onderwijsinstellingen.

Cursusvorm

Hoorcollege (9x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Vrijdag 2 oktober t/m 4 december, 16 oktober vervalt.

Tijd

14.15 - 16.00 uur

Cursusprijs

€ 250,00

Inschrijven voor

25 september 2026

Meer informatie vindt u op
honoordnederland.nl

Afbeelding

Jeff Koons (1955), Puppy, 1992. Roestvrij staal, aarde en bloeiende planten, 1240 x 1240 x 820 cm. Museo Guggenheim, Bilbao, Spanje (Wikimedia Commons).

Vrouw|man, deel 2

Verder kijken dan de standaard kunstgeschiedenis

Meer leren over het leven en het werk van twintig interessante kunstenaars? Tegelijkertijd leren we ook over grotere thema's: werken als vrij kunstenaar of juist aan het hof, verschillende kunstvormen én de man/vrouw verhoudingen. Zullen we samen de connectie(s) gaan ontdekken? Let op: de connecties zijn niet meer zo duidelijk en/of logisch als in de eerste reeks. We gaan letterlijk dieper duiken in de kunstgeschiedenis aan de hand van twintig kunstenaars met diverse achtergronden.

Programma

- 1 Sofonisba Anguissola (Italië, 1532-1625) & Johannes Vermeer (Nederland, 1632-1675)
- 2 Michaelina Wautier (België, 1604-1689) & Anthony van Dyck (België, 1599-1641)
- 3 Elisabeth-Louise Vigée-Lebrun (Frankrijk, 1755-1842) & Anton Raphael Mengs (Tsjechië, 1728-1779)
- 4 Bertha Wegmann (Zwitserland/Denemarken, 1847-1926) & Akseli Gallen-Kallela (Finland, 1865-1931)
- 5 Virginie Demont-Breton (Frankrijk, 1859-1935) & Henri de Toulouse-Lautrec (Frankrijk, 1864-1901)
- 6 Paula Modersohn-Becker (Duitsland, 1876-1907) & Max Liebermann (Duitsland, 1847-1935)
- 7 Amrita Sher-Gil (Hongarije/India, 1913-1941) & Paul Gauguin (Frankrijk, 1848-1903)
- 8 Marisol Escobar (Venezuela/Amerika, 1930-2016) & Fernando Botero (Colombia, 1932-2023)
- 9 Marina Abramović (Servië, 1946) & Joseph Beuys (Duitsland, 1921-1986)
- 10 Joana Vasconcelos (Portugal, 1971) & Olafur Eliasson (Denemarken, 1967)

Deze cursus is een vervolg op Vrouw|Man - deel 1, maar kan ook goed los worden gevolgd.

Cursusnummer

26ZN-1G14

Docent

Janita Baron MA is kunsthistorica, conservator en museumdocent, gespecialiseerd in vrouwelijke kunstenaars (1400-nu) en de lange negentiende eeuw.

Cursusvorm

Hoorcollege (10x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Donderdag 1 oktober t/m 10 december, 15 oktober vervalt.

Tijd

10.30 - 12.15 uur

Cursusprijs

€ 275,00

Inschrijven voor

24 september 2026

Meer informatie vindt u op honoordnederland.nl

Afbeelding

Michaelina Wautier, zelfportret, ca. 1650, private verzameling.

Contemporaine architectuur

Leren kijken naar de architectuur van onze tijd

In deze cursus maken we kennis met invloedrijke architecten en stromingen in de hedendaagse architectuur. Aan de hand van sprekende voorbeelden – onder andere het DUO gebouw in Groningen en het depot van museum Boijmans van Beuningen in Rotterdam – leren we kijken naar architectuur als culturele en maatschappelijke uitdrukking.

De toonaangevende gebouwen van de afgelopen decennia zijn geen toeval. Ze ontstaan uit ideeën, debatten en erfenissen van eerdere generaties. In deze cursus volgen we de lijnen van het deconstructivisme, via Koolhaas naar hedendaagse bureaus zoals MVRDV en Mecanoo, en we verkennen invloedrijke Aziatische architecten zoals SANAA, Kengo Kuma en Shigeru Ban.

Wat blijft, wat verandert, en wat zegt dit over onze samenleving? Dit zijn de vragen die we centraal stellen. Voor deze cursus is geen technische voorkennis nodig: nieuwsgierigheid is genoeg.

Programma

- 1 UN Studio: de mogelijkheden van de menselijke maat
- 2 Van student tot Mecanoo: Francine Houben en de idealen uit Delft
- 3 Na het deconstructivisme: Zaha Hadid, van fragment naar vloeiende lijn
- 4 Diller, Scofidio en Renfro en Jeanne Gang: de lotgevallen van de kritische architectuur in de 21e eeuw.
- 5 Na Koolhaas: MVRDV en de radicale verbeelding van dichtheid
- 6 BIG en Heatherwick: pragmatische utopieën in de 21e eeuw
- 7 SANAA Architecten en het subtiele minimalisme uit Japan
- 8 Kengo Kuma en Shigeru Ban: Japanse architectuur in dialoog met het Westen
- 9 Tussen modernisme en expressie: de architectuur van Herzog en de Meuron
- 10 De architectuur van de infrastructuur: de nieuwe monumentaliteit van Santiago Calatrava

Cursusnummer

26ZN-1G15

Docent

Dr. Rixt Hoekstra is docent en onderzoeker op het gebied van moderne architectuur en werkte na haar promotie als theorie docent aan architectuuropleidingen in binnen- en buitenland. Zij is gespecialiseerd in genderstudies en de geschiedschrijving van de moderne architectuur.

Cursusvorm

Hoorcollege (10x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Dinsdag 29 september t/m 8 december, 13 oktober vervalt.

Tijd

14.00 - 16.00 uur

Cursusprijs

€ 275,00

Inschrijven voor

22 september 2026

Meer informatie vindt u op honoordnederland.nl

Afbeelding

Gedownload van Pixabay, licentie CCO, rechtenvrij, <http://pixabay.com>.

Hersenen en kunst

Kunstenaars met dementie, beroertes, geestesziekte, autisme en outsiders

Al van oudsher bestaat er een spreekwoordelijk verband tussen geestesziekte en creatieve aanleg. Begin 20e eeuw kwam de Duitse psychiater Hans Prinzhorn tot de conclusie dat het werk van zijn patiënten meer was dan alleen in beeld vertaalde pathologie.

Het boek van Prinzhorn in 1922 over schizofrene kunst was een eye-opener voor de surrealisten in het Interbellum en voor Jean Dubuffet in 1947 met de 'Art Brut'. Hij was de grondlegger van wat nu 'Outsider Art' wordt genoemd. De beste Nederlandse outsider-kunstenaar Willem van Genk (1927-2005) was autistisch en schizofreen. In de jaren 70 van de 20e eeuw bleek dat autistische savants soms over een fabelachtige tekenvaardigheid beschikken. Ook zijn mensen met een lichtere vorm van autisme tegenwoordig steeds vaker succesvol als kunstenaar.

Recent groeit ook onze kennis van kunstenaars met dementie. Hoewel de ziekte een verwoestend effect heeft op hun kunstproductie blijft het werk van sommigen zoals Willem de Kooning een breder publiek boeien. Ook zijn er diverse legendarische casussen van kunstenaars met plotselinge hersenschade zoals door een beroerte. Zij blijven vaak wel kwalitatief goed werk maken, maar niet zelden heel anders dan het werk vóór de beroerte.

In dit college bestuderen we kunstenaars met dementie, beroertes, schizofrenie, autisme, bipolaire stoornis en outsiderkunst. We kijken daarbij naar wat de recente neurowetenschappen en de psychiatrie ons kunnen vertellen over deze kunst en de menselijke creativiteit.

Cursusnummer
26ZN-1G16

Docent

Drs. Johan Holtrop is kunsthistoricus en werk(te) onder andere als tentoonstellingsmaker, criticus, schrijver en doceert bij verschillende instellingen.

Cursusvorm

Hoorcollege (3x) met mogelijkheid tot vragen na afloop.

Data

Maandag 19 oktober t/m
2 november 2026.

Tijd

14.00 - 16.15 uur

Cursusprijs

€ 100,00

Inschrijven voor

5 oktober 2026

Meer informatie vindt u op
hovonoordnederland.nl

Afbeelding

*Willem van Genk, Stichting
Willem van Genk (foto
Johan Holtrop).*

Landencursus Art Nouveau en Art Deco

Flaneren door de kunstgeschiedenis

Aan de hand van zes landen wordt de opkomst en bloei rond 1900 van de nieuwe kunst in Europa geschetst. In elk land krijgt de vernieuwingsbeweging een eigen naam: Art Nouveau, Jugendstil, Secession, Modern (of Liberty) Style. Kunstenaars vinden een eigen vormtaal uit: floraal en sierlijk, of juist sober en geometrisch. In reactie op de organische vormtaal ontstaat tussen 1920-1940 de Art Deco, tot op de dag van vandaag het archetype van modern industrieel design.

Art Nouveau – of Jugendstil – is een internationale kunstbeweging die tussen 1890 en 1914 de toon zet. Kunstenaars breken met de gewoonte om historische stijlen na te volgen en gaan op zoek naar een nieuwe, eigentijdse vormtaal. De stijl kenmerkt zich door een voorkeur voor weelderige ornamentiek, waarbij bloem- en vogelmotieven domineren. Innovatief is de toepassing van glas en ijzer (staal).

Art Deco is de kunststijl van het interbellum met haar snelle industriële ontwikkeling. Art Deco omarmt de technologie en de toepassing van nieuwe materialen als aluminium en chroom. Kenmerken zijn geometrie, contrasterend kleurgebruik, luxe ornamentatie en gebogen, afgeronde ('gestroomlijnde') vormen. De vormgeving is nauw verweven met de opkomende vermaaksindustrie, zoals theaters en bioscopen.

Cursusnummer

26ZN-1G17

Docent

Drs. Margaret Breukink wordt gedreven door haar passie voor kunst. Haar specialiteit is het bieden van een brede cultuurhistorische context.

Cursusvorm

Hoorcollege (6x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Dinsdag 22 september t/m 3 november, 13 oktober vervalt.

Tijd

10.30 - 12.30 uur

Cursusprijs

€ 187,50 incl. cursusmateriaal

Inschrijven voor

8 september 2026

Meer informatie vindt u op

honoordnederland.nl

Afbeelding

Alphonse Mucha, Nénuphar (waterlelie), ontwerp voor een briefkaart, 6de serie, 1901.

En route – Reis langs Frans ku(n)st

Reizen met negentiende- en twintigste-eeuwse kunstenaars

Dwalen langs de Franse noord-west kust én tegelijkertijd vele kunstenaars ontdekken die hier gewerkt hebben? Van Courbet via Monet en Morisot tot Matisse: velen werken graag in het gebied tussen Duinkerke en Deauville. We zien herkenbare locaties zoals de beroemde olifantenrots in Étretat, de opkomst van toerisme én ontdekken verborgen pareltjes. Voor je het weet loop je tijdens een volgend bezoek een schilderij in!

Het licht, de zee én de mensen inspireren deze kunstenaars die samen de kunstwereld op hun kop zetten in de negentiende en begin twintigste eeuw. Ieder op zijn/haar eigen manier, ieder met een eigen blik. Ga mee verdwalen in romantische verhalen, heerlijke anekdotes én natuurlijk de prachtige schilderijen die hier ontstaan zijn.

Programma

- 1 'Oude' meesters & realistische blikken – Isabey, Delacroix, Géricault, Courbet, Corot e.a.
- 2 En plein air – Turner, Bonington, Daubigny, Jongkind, Boudin, e.a.
- 3 Impressies – Monet, Berthe Morisot, Renoir, Eva Gonzalès, Blanche Hoschedé-Monet e.a.
- 4 Moderne indrukken – Seurat, Signac, Bracque, Van Rijsselberghe, Marquet, Dufy, e.a.
- 5 Moderne en hedendaagse interpretaties & bezoektips. - Matisse, Braque e.a.

Cursusnummer

26ZN-1G18

Docent

Janita Baron MA is kunsthistorica, conservator en museumdocent, gespecialiseerd in vrouwelijke kunstenaars (1400-nu) en de lange negentiende eeuw.

Cursusvorm

Hoorcollege (5x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Maandag 26 oktober t/m 23 november.

Tijd

13.00 - 14.45 uur

Cursusprijs

€150,00

Inschrijven voor

19 oktober 2026

Meer informatie vindt u op honoordnederland.nl

Afbeelding

*Ninet-Kaijser-Micro-CII-
kleurpotlood-39-x-285-cm-
2023-1280x935.*

Thomas Mann: Jozef en zijn broers

Bijbels epos als spiegel van Duitsland

In de vierdelige romancyclus *Jozef en zijn broers* werkt Thomas Mann het Bijbelse Jozef-verhaal uit tot een monumentaal epos, over de ontwikkeling van de mensheid tot een moderne beschaving. Mann beschouwde het schrijven daarvan als een noodzaak, gezien de opkomst van het nationaal-socialisme in de Weimarrepubliek: het Bijbelse Jozef-verhaal als een spiegel van Duitsland.

De vier Jozef-romans vormen een meeslepend leesavontuur over de herderszoon Jozef, die door zijn broers halfdood in een put wordt gegooid, door kooplieden naar Egypte wordt meegenomen en daar, door schade en schande wijs wordend, uitgroeit tot raadgever van de farao en weldoener van zijn nieuwe land. Vol dramatische en ook komische gebeurtenissen, heeft Jozef en zijn broers tevens een enorme (cultuur-)filosofische, theologische en psychologische inhoud en komen vragen aan de orde als: hoe ontstaat en ontwikkelt zich een beschaving? Welke zijn de diepste lagen van een mens? Wat is waarheid? Aldus schreef Thomas Mann niet minder dan een universele mensheidsmythe, waarin de Bijbelse façade verwijst naar de moderne werkelijkheid. Tijdens de cursus zal uitvoerig worden ingegaan op de romantekst; bovendien zullen belangrijke achtergronden worden behandeld.

In de eerste helft van ieder college worden één of enkele specifieke achtergronden van de roman belicht, in ieder geval:

- ontstaan en motivering schrijven *Jozef en zijn broers*
- intellectueel klimaat Weimarrepubliek
- functie van de mythe voor een cultuur
- Pan-Babylonisme – eenheid als fundament
- mythische gestalten in verschillende culturen
- cultuurpsychologie van Sigmund Freud, Johann Jakob Bachofen e.a.

In de tweede helft van ieder college wordt de romantekst uitvoerig besproken en worden verborgen betekenissen verhelderd.

Cursusnummer

26ZN-1G19

Docent

Drs. Michiel Hagdorn is literatuurwetenschapper, gespecialiseerd in Duitse literatuur, muziek en (cultuur-)geschiedenis. Sinds 1997 is hij docent bij HOVO Noord-Nederland.

Cursusvorm

Hoorcollege (10x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Donderdag 24 september
t/m 10 december,
15 oktober en 5 november
vervallen.

Tijd

11.00 - 13.00 uur

Cursusprijs

€ 275,00

Inschrijven voor

17 september 2026

Meer informatie vindt u op
hovo noordnederland.nl

Afbeelding

Jozef door zijn broers
verkoch (Wikimedia
Commons).

Politiek, kunst en ethiek – Cicero en Mozart

'De Droom van Scipio' en Mozarts opera 'Il Sogno di Scipione'

Cicero's *De Staat* is fragmentarisch tot ons gekomen maar het slot, *De Droom van Scipio*, is bewaard gebleven en heeft als brug tussen de geest der Oudheid en die der Middeleeuwen een zeer belangrijke doorwerking gekregen in kunst, literatuur en in Mozarts opera.

Cicero, de Romeinse advocaat, politicus, redenaar en filosoof, schreef in 54 v.Chr. een dialoog over *De Staat* en sloot dit geschrift af met een droom die door een van de gesprekspartners, Scipio, wordt verteld. In zijn droom bevindt deze zich in de Melkweg, en ontmoet daar zijn overleden vader en grootvader die hem wijzen op alle ijdelheden hier beneden. Vanuit typisch-Romeinse ethiek zetten zij uiteen hoe onbaatzuchtige vaderlandsliefde voor de staatsman 'de weg naar de sterren' opent. We zullen Cicero's politieke dialoog en *De Droom van Scipio* in Nederlandse vertaling lezen en analyseren. Daarbij zal aandacht worden besteed aan de historische figuren zelf (Scipio en zijn verwanten), aan de filosofische aspecten (Pythagoras en de harmonie der sferen; Plato's onsterfelijkheidsbewijs) en het zgn. motief van 'Hercules op de Tweesprong' (de keuze tussen 'de brede en de smalle weg'). Tot slot zullen we een korte voorbespreking houden op Mozarts vroege opera (1771) en deze dan integraal vertonen.

Cursusnummer

26ZN-1G20

Docent

Dr. Henk Schoonhoven was universitair docent Griekse en Latijnse Taal en Cultuur aan de Rijksuniversiteit Groningen. Hij verzorgt al vele jaren cursussen voor HOVO.

Cursusvorm

Hoorcollege (6x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Vrijdag 23 oktober t/m 27 november.

Tijd

11.00 - 13.00 uur

Cursusprijs

€ 175,00

Inschrijven voor

16 oktober 2026

Meer informatie vindt u op
honoordnederland.nl

Afbeelding

Raphaël, 'De droom van Scipio' (ook wel 'De droom van een ridder' genoemd) (Wikimedia Commons).

Klassiek Grieks: beginnerscursus

Kennismaken met een fascinerende taal en cultuur

Al meer dan 25 eeuwen is het klassieke Grieks een van de dragers van de Europese cultuur. Zonder de Grieken hadden we ons alfabetische schrift niet gehad. In het oude Grieks klonken ooit hun mythen over goden en helden. Het Grieks was de taal van Homerus' epos over de Trojaanse oorlog, van de filosofische teksten van Plato en van het Nieuwe Testament.

De invloed van het oude Grieks is merkbaar in de woordenschat van het Nederlands en andere talen van vandaag. Wie bijvoorbeeld in een ziekenhuis rondloopt ziet het terug in de namen van de diverse afdelingen. Sporen van de oude Grieken zijn ook te vinden in de beeldende kunst, de architectuur en het denken over politiek en ethiek. Het Nieuwgrieks dat tegenwoordig in Griekenland gebruikt wordt, is een directe 'afstammeling' van het klassieke Grieks.

Deze beginnerscursus biedt een kennismaking met de taal en de cultuur van de oude Grieken. U krijgt een introductie in het schrift en leert eenvoudige teksten te vertalen. We richten ons op het begrijpen en vertalen van teksten, niet op spreek- en luistervaardigheid. In elk college komt ook een aspect van de cultuur of de geschiedenis aan de orde. Om de teksten van Plato aan te kunnen is nog wel veel vervolgonderwijs nodig, maar ook voor de beginnerscursus geldt: Grieks leren loont.

Voorkennis is niet vereist. Wie ooit Grieks heeft gevolgd op het gymnasium kan in deze cursus oude kennis weer activeren.

Cursusnummer

26ZN-1G21

Docent

Dr. Freerk Jan Berghuis is classicus en was vele jaren werkzaam als docent klassieke talen in het voortgezet onderwijs. In 2020 promoveerde hij aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Cursusvorm

Werkcollege (10x).

Data

Dinsdag 29 september t/m 8 december, 13 oktober vervalt.

Tijd

10.00 - 12.00 uur

Cursusprijs

€ 275,00

Inschrijven voor

22 september 2026

Meer informatie vindt u op
honoordnederland.nl

Afbeelding

Griekse tempel in Agrigento, Sicilië (foto F.J.H. Berghuis).

Basiscursus Latijn voor beginners

Taal en cultuur van de Romeinen

Altijd al eens Latijn willen leren? Duik in de klassieke taal van de Romeinen en ontdek al lerende de invloed van het Latijn op de moderne talen en onze cultuur. In deze Latijn-voor-beginners cursus leer je de basis van de Latijnse grammatica en begin je met het lezen van Latijnse teksten in een historisch of mythologisch kader. De dode taal Latijn is nog steeds springlevend!

Zo'n tweeduizend jaar geleden hadden de Romeinen veel macht in grote delen van Europa. Hun cultuur heeft een enorme invloed op Europa gehad op enorm veel fronten, zoals wetenschap, wetgeving, bestuur, stedenbouw, architectuur en kunst. Doordat Rome een wereldmacht werd, groeide de taal der Romeinen, het Latijn, uit tot de belangrijkste voertaal, waaruit onze voorouders veel woorden overnamen. Nog steeds vind je in onze taal veel woorden en zinnen, die uit het Latijn afkomstig zijn.

Het leren van Latijn betekent vooral: kennismaken met de wortels van onze eigen cultuur en met een taal die het logisch en analyserend denkvermogen traint, en die ons een schat aan mythologische en historische verhalen biedt.

Aan de hand van de lesmethode Minerva maken we gedurende 6 weken kennis met de basis van de taal. En na een introductie over het Latijn en de invloed van de Romeinen, gaan we de taal en de cultuur nader bestuderen d.m.v. een uitgebreide introductie en twee vertaallessen per hoofdstuk, die gaan over mythologische en historische gebeurtenissen. In het oefenboek worden gevarieerde en leerzame oefeningen aangeboden die helpen de grammatica eigen te maken. Ook lezen we originele Latijnse teksten met een vertaling ernaast waarover vragen worden gesteld.

Er wordt van de cursisten verwacht dat ze huiswerk maken (en leren).

Cursusnummer

26ZN-1G22

Docent

Drs. Pauline Gombert heeft na haar studie Klassieke Talen en Culturen aan de Rijksuniversiteit Groningen 43 jaar les gegeven aan alle leerjaren in Latijn, Grieks en Klassieke Culturele Vorming (met veel aandacht voor de cultuurgeschiedenis van de stad Rome). Vanaf 1998 was zij verbonden aan het Praedinius Gymnasium in de stad Groningen.

Cursusvorm

Werkcollege (6x)

Data

Woensdag 4 november t/m
9 december.

Tijd

10.00 - 12.00 uur

Cursusprijs

€ 175,00

Inschrijven voor

28 oktober 2026

Meer informatie vindt u op
honoordnederland.nl

Afbeelding

*Arco di Settimo Severo
gemaakt door Giovanni
Battista Piranesi
(Wikipedia).*

Latijn

Vervolgcurcus

Zo'n tweeduizend jaar geleden werd Europa beheerst door de Romeinen. Hun cultuur heeft een enorme invloed op Europa gehad: allerlei Romeinse gewoonten en uitvindingen zijn nog steeds terug te vinden in ons dagelijks leven. Doordat Rome een wereldmacht werd, groeide de taal der Romeinen, het Latijn, uit tot de belangrijkste voertaal, waaruit onze voorouders veel woorden overnamen. Nog steeds zit het Nederlands vol met woorden en zinnen, die uit het Latijn afkomstig zijn. Latijn betekent vooral: kennismaken met de wortels van onze eigen cultuur.

De cursus Latijn, die startte in 2005, wordt bezocht door oud-gymnasiasten, die hun Latijn willen ophalen. We bespreken samen, welke schrijver we gaan lezen. In de Voorjaarscursus 2026 zijn we nog bezig met de historicus Livius en daarna, in de Najaarscursus 2026 kiezen we een andere schrijver, b.v. Seneca, Ovidius, Cicero. Inmiddels is de behandeling van inscripties, die door de cursisten worden ingebracht, een gezellige traditie geworden. Na elke les wordt als "toetje" naar een film met een Klassiek onderwerp gekeken. Ook een powerpointpresentatie behoort tot de mogelijkheden. Deze cursus biedt niet alleen de mogelijkheid tot het vertalen van beroemde Latijnse schrijvers, maar ook tot discussie over de interpretatie van de teksten, de effecten van de stilistische middelen en de tijdsomstandigheden, waarin de teksten geschreven zijn. Ruimte dus voor historische en culturele achtergronden. Als u een redelijke basiskennis van de Latijnse grammatica en syntaxis hebt, kunt u zonder enig bezwaar aanschuiven bij de reeds bestaande groep enthousiastelingen! Onze oud-gymnasiasten merken tot hun vreugde dat hun oude "vergeten" kennis weer komt opborrelen! U weet meer dan u denkt!

Cursusnummer
26ZN-1G23

Docent
Drs. Gerry Mulder is classica en heeft jaren Klassieke Talen en Klassieke Culturele Vorming onderwezen. Tegenwoordig geeft ze cursussen Latijn bij HOVO Noord-Nederland.

Cursusvorm
Werkcollege (10x)

Data
Dinsdag 29 september t/m 8 december, 13 oktober vervalt.

Tijd
13.15 - 15.15 uur

Cursusprijs
€ 275,00

Inschrijven voor
22 september 2026

Meer informatie vindt u op
honoordnederland.nl

Afbeelding
De boog van Septimius Severus, door Jebulon (Wikimedia Commons).

Lezen met een vergrootglas: een wandeling door de Italiaanse literatuurgeschiedenis (1840-1945)

Een gevarieerde wandeling door de Italiaanse literatuurgeschiedenis tussen 1840 en 1945, een periode van ingrijpende maatschappelijke en culturele veranderingen. We lezen een aantal fragmenten in vertaling en bespreken daarvan stijl, thematiek en context, dit met het doel te begrijpen wat er staat (close reading). Uw mening is welkom, maar zwijgen mag ook. Zo nu en dan zal ik het een en ander illustreren met filmfragmenten.

We behandelen een aantal voorbeelden uit de Italiaanse literatuurgeschiedenis van 1840 tot 1945. Sommige werken zijn ook verfilmd; ik toon enkele korte scènes. De reeks begint met Manzoni en Collodi, die een beslissende rol speelden bij de standaardisering van het Florentijns. Vervolgens lezen we fragmenten van de Siciliaanse schrijver Verga, een van de belangrijkste vertegenwoordigers van het zogenoemde 'verismo'. U maakt kennis met het heroïsche universum van D'Annunzio en de introspectieve romans van Svevo, waarin de figuur van de antiheld centraal staat. Een van de colleges zal volledig gewijd zijn aan Luigi Pirandello, onderscheiden met de Nobelprijs voor Literatuur in 1934. In de jaren dertig werd de Italiaanse cultuur steeds sterker ingeperkt door de fascistische censuur, maar veel schrijvers zochten nieuwe wegen om zich te uiten. Wie waren dat? Ten slotte besteden we aandacht aan auteurs die tijdens en na de oorlog de overgang naar het neorealisme markeerden.

Italiaanse filmregisseurs van toen en nu verfilmden behoorlijk wat literaire werken van hun landgenoten. In bijna ieder college laat ik daar iets van zien.

Cursusnummer

26ZN-1G24

Docent

Drs. Maaïke Dicke was tot voor kort verbonden aan de RUG. Zij heeft een vertaalbureau en geeft privélessen 'Italiaans op maat', zowel in Winsum als in de stad.

Cursusvorm

Hoor- werkcollege (8x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Maandag 28 september t/m 30 november, 12 oktober en 16 november vervallen.

Tijd

14.15 - 16.00 uur

Cursusprijs

€ 225,00

Inschrijven voor

21 september 2026

Meer informatie vindt u op
honoordnederland.nl

Afbeelding

Oude Italiaanse boekwinkel. Claudio Camilli (vecteezy.com)

Goden en Helden

Dertig eeuwen in klank en beeld

Een greep uit verhalen, sagen en legenden van de Klassieke, Germaanse/Noordse mythologie en Christelijke cultuur. Maar ook de mythevorming van feitelijke en fictieve volkshelden komen aan de orde. Fraai verbeeld in schilder-/beeldhouwkunst en fascinerend verklankt in muziek. Kortom, verhalen in vele varianten.

Verschillende thema's worden uitgewerkt met voorbeelden uit de beeldende kunst en muziek: Verhalen zoals de Ilias van Homerus (de verwoesting van Troje) en de Aeneis van Vergilius (de stichting van Rome). Verhalen over de zonnegod Apollo en Lodewijk XIV die zich met hem vergeleek (de zonnekoning). Verhalen over de begintijd (Schepping) en eindtijd (Apocalyps/Ragnarok). Verhalen over reuzen (Titanen) en dwergen (Nibelungen). Verhalen over het verleden als basis voor nationale identiteit.

Programma

- 1 Verhalen uit de Klassieke Oudheid
- 2 Germaans en Noordse verhalen
- 3 Verhalen: 'oude' als inspiratie voor 'nieuwe'
- 4 Volkshelden en Volksverhalen

Cursusnummer

26ZN-1G25

Docenten

Drs. Gert Visser was psycholoog bij de Rijksuniversiteit Groningen. De menselijke emoties zijn de psychologische bouwstenen voor zijn muziek cursussen. Gert Riemersma was docent in het middelbaar (beroeps)onderwijs in de vakken beeldende vorming en kunstgeschiedenis.

Cursusvorm

Hoorcollege (4x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Donderdag 5 t/m
26 november.

Tijd

14.00 - 16.00 uur

Cursusprijs

€ 125,00

Inschrijven voor

29 oktober 2026

Meer informatie vindt u op honoordnederland.nl

Afbeelding

De apotheose van Homerus, Jean Auguste Dominique Ingres, 1827 (Meisterdrucke.com).

'Viva Verdi! (I)'

Inleiding tot de Italiaanse muziek van de 19e eeuw

Bij opera denken we allereerst aan Italië – en terecht, want per slot van rekening is opera een Italiaanse creatie. De populairste Italiaanse opera's zijn geschreven in de 19e eeuw door Rossini, Bellini, Donizetti en vooral door Verdi. Hun opera's staan centraal in deze cursus.

Het hoeft geen betoog dat Giuseppe Verdi (1813-1901), wiens 125e sterfdag de muziekwereld in 2026 gedenkt, de grootste Italiaanse operacomponist in de 19e eeuw is geweest, maar het is natuurlijk onloochenbaar dat hij heeft voortgebouwd op de verworvenheden van Rossini, Bellini en Donizetti. De eerste colleges zullen gewijd zijn aan enkele van hun opera's. In de tweede helft van de cursus zullen diverse bekende en onbekende opera's van Verdi de revue passeren. Aan de hand van Verdi's opera's komen diverse aspecten aan operaproductie in het 19e eeuwse Italië aan bod, zoals de rol van impresario's, librettisten (dichters) en uitgevers. Tevens zal de politieke situatie van die dagen en de rol van Verdi en zijn opera's daarin worden belicht. Een nadrukkelijke doelstelling van de cursus is echter ook aandacht te vragen voor composities in andere genres, zoals kerkmuziek (Verdi's beroemde *Messa da requiem*), instrumentale muziek en pianosolomuziek.

Cursusnummer

26ZN-1G26

Docent

Dr. Marcel S. Zwitser studeerde muziektheorie en muziekwetenschap en promoveerde op een interdisciplinair proefschrift muziekwetenschap en historische theologie. Sinds 2000 verzorgt hij cursussen voor HOVO.

Cursusvorm

Hoorcollege (10x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Woensdag 23 september t/m 9 december, 14 oktober en 18 november vervallen.

Tijd

14.00 - 16.00uur

Cursusprijs

€ 275,00

Inschrijven voor

9 september 2026

Meer informatie vindt u op hovo.norderland.nl

Afbeelding

Anonieme 19e eeuwse tekening (particulier bezit).

Theatergeschiedenis: van close reading tot encenering

Met zevenmijlslarzen langs acht belangrijke theatrale mijlpalen

Wat vertellen de teksten van Klytaimnestra ons vandaag de dag nog? Welke rol speelt de historische context hierin? Wat vertelt de opvoeringsgeschiedenis van de Oresteia ons? Waarom en hoe zouden we dat stuk nu opvoeren, wat kan het dan zeggen over onze tijd. Hoe speelt vormgeving hier een rol in? Van close reading naar contextualisering en weer terug: acht belangrijke momenten in de theatergeschiedenis belicht.

In elk college staan één of twee teksten centraal die je bij voorkeur thuis hebt gelezen. De beweging die we steeds maken is van de individuele tekst (close reading), naar de schrijver en de (kunst)historische context en weer terug naar de vorm van de individuele tekst: hoe lees en speel je die tekst eigenlijk.

We diepen de theaterconventies uit; bespreken de functie die theater had en onderzoeken de opvoeringspraktijk en de rol die technologische ontwikkelingen hierin speelden. Zo hopen we tot een rijkere interpretatie van de tekst te komen.

Wat zou de tekst in het hier en nu kunnen betekenen en hoe zou zo'n moderne encenering er dan uit kunnen zien? We bekijken verschillende enceneringen van hetzelfde stuk. Hoe werd bijvoorbeeld de Gijsbrecht in 1949 opgevoerd en wat is het verschil met latere enceneringen zoals bijvoorbeeld de redelijk recente voorstelling door Jaap Spijkers?

Cursusnummer
26ZN-1G27

Docent

Joke Holwerda is dramaturg en theatermaker. Ze is oprichter en huismaker van theatergezelschap Huis Orlando, doceert aan de Schrijversvakschool en is als docent verbonden aan de Regieopleiding.

Cursusvorm

Hoorcollege (8x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Donderdag 24 september
t/m 19 november,
15 oktober vervalt.

Tijd

14.00 - 16.00 uur

Cursusprijs

€ 225,00

Inschrijven voor

17 september 2026

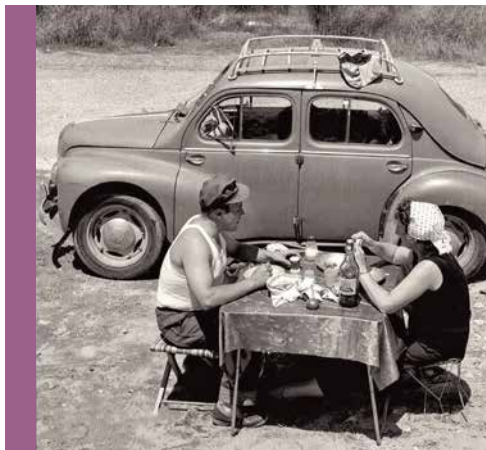
Meer informatie vindt u op
honoordnederland.nl

Afbeelding

Mozaiek met theater maskers Comedie en Tragedie. Capitolijnse musea (Wikipedia).

Frankrijk in de jaren 1945 - 1960

Samenleving, politiek, cultuur

In deze cursus wordt het accent gelegd op de kenmerkende aspecten van de jaren 1945 -1960 in Frankrijk: politieke instabiliteit, de rol van de Gaulle, de Algerijnse oorlog, en de hoogtij van het communisme. De nog traditionele samenleving was langzaam op weg naar moderniteit. Camus, Sartre, de Beauvoir en andere 'intellectuels engagés' speelden een centrale rol en het Franse chanson werd wereldbekend.

In 1945 zorgde de Gaulle ervoor dat Frankrijk een nieuwe regering kreeg, maar hij trad snel af. De onmacht van de zwakke parlementaire Vierde Republiek bij het Algerijnse conflict maakte haar zeer impopulair. Uiteindelijk werd in 1958 een beroep gedaan op de Gaulle om – maar nu op zijn voorwaarden – het land te redden.

Het communisme was zeer invloedrijk bij arbeiders, maar ook bij intellectuelen en kunstenaars. In de cafés van Saint-Germain-des-Prés werd urenlang gediscussieerd over politiek engagement. Het meningsverschil tussen Sartre en Camus werd steeds groter.

Het Franse chanson beleefde zijn beste jaren.

De economische groei betekende een verbetering van de levensomstandigheden. De babyboom, de trek naar de stad en de komst van nieuwe gastarbeiders veroorzaakten echter een ernstige woningnood. De meeste Fransen leefden nog traditioneel; huishoudelijke apparaten en een auto waren voor velen nog een luxe.

Het decennium eindigde met de komst van de nouvelle vague in de film, de nouveau roman en de invoering van de nouveau franc.

Cursusnummer

26ZN-1G28

Docent

Drs. Alberte Roué was docent Franse taal en cultuur aan de RUG. Zij verzorgt al vele jaren cursussen voor HOVO en het Institut français.

Cursusvorm

Hoorcollege (7x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Donderdag 24 september t/m 12 november, donderdag 15 oktober vervalt.

Tijd

11.15 - 13.00 uur

Cursusprijs

€ 200,00

Inschrijven voor

17 september 2026

Meer informatie vindt u op

hovo.nu

Afbeelding

4-CV Roadside Picnic (1954)

Epidemieën & de publieke gezondheid

Verleden, heden en toekomst

Waar denken we aan bij epidemieën en pandemieën? Om dit goed te begrijpen moeten we ver terug in de tijd, naar een periode waarin uitbraken van infectieziekten de bevolking op schijnbaar raadselachtige wijze konden decimeren, of op zijn minst een onbegrepen onheil en gevaar vormden. In een tijdsbestek van nog geen 250 jaar zijn we ver gekomen en kunnen we in het rijke Westen relatief comfortabel en veilig leven zonder grote angst voor infectieziekten. Relatief, want COVID-19 toonde aan dat we als samenleving én als individu niet immuun zijn. Ook recent moesten inwoners van Amersfoort en Utrecht hun water koken of flessenwater gebruiken. Er zou zomaar opnieuw een epidemie kunnen ontstaan.

Epidemieën en pandemieën zijn ziekten die zich snel en op grote schaal binnen of tussen bevolkingsgroepen verspreiden en daarmee een grote impact hebben op de volksgezondheid en het maatschappelijk leven. Vaak wordt hierbij vooral gedacht aan infectieziekten, zoals veroorzaakt door virussen en bacteriën, die tot ver in de twintigste eeuw een belangrijke bron van ziekte en sterfte vormden. Dankzij verbeteringen in hygiëne, schoon drinkwater, vaccinaties en antibiotica zijn deze ziekten in veel samenlevingen minder zichtbaar geworden in het dagelijks leven. Sinds de tweede helft van de twintigste eeuw is de aandacht echter steeds meer verschoven naar niet-infectieuze aandoeningen die op grote schaal voorkomen, zoals obesitas en diabetes type 2. Daarbij groeit het besef dat ook factoren als voeding, leefomgeving, sociaaleconomische ongelijkheid, klimaatverandering, sociale omstandigheden en de verspreiding van desinformatie een belangrijke rol spelen in de gezondheid van bevolkingen.

Cursusnummer

26ZN-1G29

Docent

Prof. dr. C. Th. Smit Sibinga treedt op als coördinator van deze multidisciplinaire cursus.

Cursusvorm

Hoorcollege (6x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Donderdag 29 oktober t/m 3 december.

Tijd

14.00 - 16.30 uur

Cursusprijs

€ 175,00

Inschrijven voor

22 oktober 2026

Meer informatie vindt u op
hovonoordnederland.nl

Afbeelding

Tentoonstelling over de Pest in Museum Valkhof, De Gelderlander.

De Groeimachine Ontmanteld

Zeven perspectieven op een houdbare toekomst

Is eeuwige groei de oplossing, of juist de oorzaak van de huidige crises? We zijn opgegroeid met het idee dat 'meer' altijd 'beter' is, maar onze planeet en ons welzijn kraken. In deze cursus herijken we onze waarden. Ontdek zeven perspectieven op een wereld waarin kwaliteit boven kwantiteit staat. Voor een houdbare toekomst voor onszelf én volgende generaties. Bent u klaar om de groeimachine te ontmantelen?

'Economische groei lost onze problemen op'. Die belofte klinkt al decennia, maar de realiteit vertelt een ander verhaal. In deze cursus onderzoeken we waarom dat verhaal niet klopt. Vanuit zeven invalshoeken laten we zien dat 'groene groei' een illusie is en dat méér spullen ons niet gelukkiger maken. Sterker nog: onze fixatie op groei tast onze verbondenheid met elkaar en de aarde aan.

We duiken in de logica van ons economisch systeem en kijken hoe het anders kan. We verkennen enkele hoopvolle alternatieven, zoals een zorgeconomie (caring economy). Ook kijken we naar de technologische ontwikkelingen, de mondiale rechtvaardigheid, de historische wortels van onze groeidwang en de oneerlijke verdeling in de wereld.

Doe mee en praat mee! Deze cursus is geen eenrichtingsverkeer. Na een korte inleiding gaan we met elkaar in gesprek. 'Denkt u mee over een toekomst waarbij de groeidwang?'

Cursusnummer

26ZN-1G30

Docent

Dr. Egbert Dommerholt is emeritus lector Circulaire Economie. Hij is gespecialiseerd in het domein van de ontgroeieconomie (degrowth), de circulaire economie en gerelateerde businessmodellen.

Cursusvorm

Hoorcollege (7x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Maandag 14 september t/m 2 november, 12 oktober vervalt.

Tijd

10.00 - 12.00 uur

Cursusprijs

€ 200,00

Inschrijven voor

7 september 2026

Meer informatie vindt u op honoordnederland.nl

Afbeelding

Google Gemini.

Voedselzekerheid en het Milieu

Kan Moeder Aarde ons blijven voeden?

De productie van voedsel voor de wereldbevolking vraagt enorme hoeveelheden land, water en energie en leidt tot erosie, verdroging, ontbossing, verlies aan biodiversiteit etc. Ook in eigen land zijn veel milieuproblemen gerelateerd aan het landbouwsysteem. Aan de andere kant is voedsel essentieel voor ons voortbestaan. Op welke manieren kunnen we de milieueffecten van de landbouw verminderen en toch genoeg voedsel produceren?

In deze cursus kwantificeren we de milieueffecten van ons voedselsysteem en onderzoeken we de mogelijkheden om deze effecten te verkleinen maar ook de consequenties van die veranderingen. Zowel de veranderingen in de consumptie (anders eten), als die in de productie (anders produceren), en die van de logistiek (ander land van herkomst) komen aan de orde. We plaatsen dit in een historisch perspectief: hoe zag het voedselsysteem er 50 jaar geleden uit? Wat was het milieueffect toen en kunnen we er iets van leren voor de toekomst? We zullen zien dat elke verandering consequenties heeft (minder variatie in de winkel, minder inkomen voor de boer). Welke keuze de beste is, is iets voor de politiek en is geen onderdeel van de cursus. Hier houden we ons bij het kwantificeren (meer of minder i.p.v. slechter of beter) en het in kaart brengen van de consequenties.

Programma

- 1 De milieueffecten van het huidige voedselsysteem
- 2 De consumptie
- 3 De productie
- 4 Logistiek
- 5 De Casestudie Stikstof
- 6 Afsluiting/ Integratie

Voor de liefhebbers zijn er opdrachten (bepaal de footprint van je maaltijd).

Cursusnummer

26ZN-1G31

Docent

Dr. Ir. Sanderine Nonhebel was universitair hoofddocent aan de Rijksuniversiteit Groningen en deed meer dan 30 jaar onderzoek naar de milieueffecten van het voedselsysteem.

Cursusvorm

Hoorcollege (6x) met mogelijkheid tot vragen na afloop.

Data

Dinsdag 29 september t/m 17 november, 13 oktober vervalt.

Tijd

14.00 - 16.00 uur

Cursusprijs

€ 175,00

Inschrijven voor

22 september 2026

Meer informatie vindt u op honoordnederland.nl

Afbeelding

Sanderine Nonhebel.

De huidige wereldwijde opmars van autocraten

Democratische erosie, geopolitieke chaos en de zorgwekkende opkomst van alleenheersers

De sterke en zorgwekkende opkomst van autocraten is een wereldwijde trend sinds de eeuwwisseling. Daarbij vinden plotselinge revoluties plaats. Maar het proces kan ook geleidelijk gaan: gevestigde en sterke democratieën brokkelen af, omdat hun instituties van binnenuit langzaam uitgehold worden. Tegenwoordig worden autocratieën niet langer bestuurd door één 'slechte man', maar door slimme netwerken van internationale, dictatoriale, financieel corrupte en digitale structuren. Hoe zien die netwerken eruit? Wie zijn de belangrijkste hedendaagse autocraten en hoe zien hun methoden eruit om aan de macht te blijven?

Onderzoek laat zien dat de meerderheid van de mondiale bevolking tegenwoordig binnen autocratische systemen leeft. Deze spannende cursus is een ontdekkingsstocht door de huidige wereld van de autocratie, die in de 21ste eeuw sterk aan invloed gewonnen heeft. Een autocratie wordt getypeerd door de macht die bij één leider of bij een kleine groep berust. Verkiezingen worden gemanipuleerd; vrije meningsuiting is niet of nauwelijks mogelijk; rechtspraak is niet of beperkt onafhankelijk. In deze cursus behandelen we de machtigste moderne autocraten: Xi Jinping (China), Vladimir Putin (Rusland), Kim Jong-un (Noord-Korea), Donald Trump (VS), Khomeini Sr en Jr (Iran), Erdoğan (Turkije) en Bashar al-Assad (Syrië). We gaan na hoe hun regimes functioneren, hoe zij hun macht behouden via politieke controle, propaganda en repressie. De cursus biedt ook inzicht in de gevolgen van autocratisch bestuur voor de samenleving, de economie en de geopolitieke verhoudingen. We sluiten af met een debat of we ons zorgen moeten maken dat ook de EU en Nederland ten prooi vallen aan de heersende autocratische tendens. Wat moet ons weerwoord zijn?

Cursusnummer

26ZN-1G32

Docent

Prof. dr. Rien T. Segers is emeritus hoogleraar bedrijfscultuur, van m.n. China en Japan aan de Rijksuniversiteit Groningen. Hij is regelmatig voor langere tijd gasthoogleraar in die twee landen.

Cursusvorm

Hoorcollege (9x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Maandag 5 oktober t/m 14 december, 12 en 19 oktober vervallen.

Tijd

14.00 - 16.00 uur

Cursusprijs

€ 250,00

Inschrijven voor

28 september 2026

Opmerkingen

Deze cursus wordt in hybride vorm aangeboden en kan dus ook online worden gevolgd.

Meer informatie vindt u op
honoordnederland.nl

Afbeelding

Compilatie Elles Veldhuis.

De kosmos in kaart

Een compacte inleiding in de astronomie

"Het meest onbegrijpelijke van het heelal is dat het begrijpelijk is" - zo schreef Albert Einstein. Dát overbrengen staat centraal in deze cursus, die een compacte introductie in de elementaire astronomie biedt.

In vier middagcolleges komen de hoofdzaken van de astronomie aan de orde. De cursus vereist geen voorkennis. De cursus staat geheel op zichzelf, maar verschaft tevens een basis waarop geïnteresseerden desgewenst hun belangstelling verder kunnen uitdiepen door zelfstudie.

Programma

- 1 Kosmische schalen/geschiedenis, technieken en instrumenten.
- 2 Ons zonnestelsel, i.h.b. aarde, maan, exoplaneten en leven in het heelal.
- 3 Sterren van geboorte tot dood, incl. zon en zwarte gaten.
- 4 Melkweg en sterrenstelsels, en verleden en toekomst van het heelal.

Aan het slot van ieder college krijgen de deelnemers een reeks vragen mee, ter zelftoetsing thuis.

Facultatief: een gemeenschappelijke excursie naar het Eise Eisinga Planetarium in Franeker (niet inbegrepen in de cursusprijs).

Cursusnummer

26ZN-1G33

Docent

Prof. dr. Peter Barthel was tot aan zijn emeritaat, eind 2018, verbonden aan het Kapteyn Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen. Hij heeft grote affiniteit met wetenschapscommunicatie. Hij schreef onder andere *Professor, bestaat God?* en (samen met universiteitshistoricus Klaas van Berkel) *Gids voor de maan*.

Cursusvorm

Hoorcollege (4x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Maandag 5, 19 oktober, 2, 16 november.

Tijd

14.00 - 16.00 uur

Cursusprijs

€ 125,00

Inschrijven voor

28 september 2026

Meer informatie vindt u op honoordnederland.nl

Afbeelding

Sterrenstelsel NGC613 - ESO/Barthel/Neeser

Chemie, Samenleving en Milieu

Chemie als vriend en vijand

Deze cursus gaat over de ontwikkeling en rol van de chemie in relatie tot mens, milieu en samenleving. Met veel beeldmateriaal worden de productie, eigenschappen en toepassingen van diverse stoffen en materialen besproken, alsmede de (bio)chemische werkingsmechanismen van stoffen. Verder wordt ingegaan op chemie en energie, traditionele en duurzame grondstoffen, processen en producten van 'groene chemie', biochemische technologie, analysetechnieken en innovatieve stoffen m.b.t. nanotechnologie en kwantumchemie.

Al in de oudheid pasten mensen van nature 'chemie' toe, zoals het maken van vuur, voedselbereiding en metaalwinning uit ertsen. Het chemisch onderzoeken en analyseren van materie begon pas na de Middeleeuwen, toen alchemisten stoffen probeerden om te zetten in goud en geneesmiddelen. In de eeuwen daarna werden diverse elementen ontdekt en materie-eigenschappen, zoals radioactiviteit, beschreven. Tevens formuleerde men de eerste wetenschappelijke theorieën en wetmatigheden. Rond 1900 ontstond in West-Europa de chemische industrie met grootschalige productie van stoffen en materialen en werden op basis van fossiele grondstoffen nieuwe verbindingen gesynthetiseerd, zoals plastics, kunstvezels, meststoffen, hulpstoffen, bestrijdingsmiddelen en geneesmiddelen.

Hoewel dit een enorme welvaartsgroei en verbetering van ons welzijn betekende, bleek halverwege de vorige eeuw dat deze ontwikkeling een keerzijde kende: naast 'goede' stoffen werden ook diverse schadelijke stoffen geproduceerd en vervuilden productieprocessen het milieu. Dit leidde tot een ombuiging naar 'groene chemie' met duurzame processen, computationeel ontwikkelde stoffen en innovatieve materialen.

De cursus is zonder veel voorkennis op het gebied van natuur- en scheikunde goed te volgen.

Cursusnummer

26ZN-1G34

Docent

Drs. Heiko Jan Mein studeerde wis- en natuurkunde aan de RUG. Hij doceerde aan hogescholen en academische opleidingen en werkte bij de overheid.

Cursusvorm

Hoorcollege (9x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Maandag 28 september
t/m 30 november,
12 oktober vervalt.

Tijd

14.00 - 16.00 uur

Cursusprijs

€ 250,00

Inschrijven voor

21 september 2026

Meer informatie vindt u op
honoordnederland.nl

Afbeelding

Heiko Jan Mein.

Experimentele dierkunde

De cursus vat het onderzoek samen van de werkgroep van de docent naar functionele morfologie, gedrag en ecologie van specifieke diersoorten. Dat betrof het zwemmen van vissen, mensen, dolfijnen, kikkers en roeipootkreeftjes; het vliegen van torenvalken en gierzwaluwen; het graafgedrag van moddergarnalen; voortplanting bij diepzee inktvissen; en het grazen van slakken en papegaaivissen. Experimentele benaderingen hielpen daarbij de vragen te beantwoorden.

Hoogfrequente fotografie met een stilstaande camera van getrainde zwemmende, vliegende en grazende dieren leverde beelden op die, na te zijn gedigitaliseerd, kinematische en biomechanische analyses mogelijk maakten. Opnamen van bewegende minuscule deeltjes in dunne platen laserlicht toonden de interacties tussen bewegende dieren en water. MRI-scans en elektronenmicroscopische beelden van weerstand verminderende structuren van een 1,6 m lange zwaardvis onthulden waardoor ze de snelste zwemmers op aarde zijn. Met in de werkgroep ontwikkelde event recorders werd het gedrag van papegaaivissen, roeipootkreeftjes en moddergarnalen gekwantificeerd. Hap en poepfrequenties van papegaaivissen verraadden hun energieverbruik. De jongste kennis van bouw en werking van spermatoforen van diepzee inktvissen komt ter sprake.

De plaats van onderzoek varieerde per onderwerp: van het Biologisch Centrum in Haren, het Aberdeen Marine Laboratory, het instituut Stareso op Corsica, het Iziko museum in Kaapstad, het Universitair Medisch Centrum Groningen, de zeeën bij Bonaire en Eritrea tot het Lauwersmeer.

Cursusnummer
26ZN-1G35

Docent

Prof. dr. em. John J. Videler is bioloog en emeritus-hoogleraar aan de universiteiten van Leiden en Groningen.

Cursusvorm

Hoorcollege (7x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Vrijdag 30 oktober t/m 11 december.

Tijd

14.00 - 15.45 uur

Cursusprijs

€ 210,00

Inschrijven voor

23 oktober 2026

Meer informatie vindt u op
hovo.nordnederland.nl

Afbeelding

Collage (J.J. Videler).

Fysica van het klimaat

Een zoektocht naar eenvoudige regels in een complex systeem

Het klimaat verandert. De gemiddelde temperatuur op het aardoppervlak is met ruim een graad gestegen sinds het begin van de industriële revolutie. In deze cursus worden natuurkundige en, in mindere mate, ook chemische en biologische aspecten van het klimaat en de klimaatverandering behandeld.

Het klimaat op aarde wordt bepaald door veel op elkaar inwerkende factoren. In deze cursus gaan we aan de hand van basale natuurkundige wetten na welke factoren bepalend zijn voor de belangrijkste karakteristieken van het klimaat. We kijken naar de energiebalans van de aarde en hoe deze verstoord kan worden. De uitstoot van CO₂ is een belangrijke factor hierbij. Broeikasgassen lijken ook al sinds het ontstaan de aarde een cruciale rol te spelen bij de basale temperatuurregeling van de aarde. We bekijken de fysische basis van de broeikaswerking.

Goede klimaatmodellen zijn uitzonderlijk complex. In dit college proberen we aan de hand van eenvoudige modellen een aantal aspecten van klimaat en klimaatverandering te beschrijven. Een beetje wiskunde is daarbij onontbeerlijk. In de colleges wordt een deel van de tijd besteed aan een aantal onderwerpen uit de wiskunde. Deels is dit wiskunde die traditioneel in de hogere klassen van HBS-B of Gymnasium-B werd behandeld, maar ook differentiaalvergelijkingen komen aan de orde.

Cursusnummer

26ZN-1G36

Docent

Dr. Frank J. van Steenwijk was docent bij de Faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen aan de RUG. Hij geeft al een aantal jaren colleges bij HOVO Noord-Nederland.

Cursusvorm

Hoorcollege (10x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Maandag 21 september t/m 30 november, 12 oktober vervalt.

Tijd

11.00 - 13.00 uur

Cursusprijs

€ 275,00

Inschrijven voor

14 september 2026

Meer informatie vindt u op

honoordnederland.nl

Afbeelding

NASA/Reid Wiseman
(@astro_reid)

Leeuwarden

De zin van betekenis

Over taal en de zin van het leven in het informatietijdperk

We zijn als mensen op zoek naar de betekenis van dingen, we proberen gebeurtenissen te duiden, en hopen op de zin van het leven, dan wel op dat wat maakt dat we zin blijven hebben in het leven. In ons informatie-tijdperk is dat niet altijd eenvoudig: de media overladen ons met nieuws (en fake news), reclame en infotainment. Maar hoe komen we van informatie tot wijsheid?

Als je erover nadenkt is de betekenis van alledaagse begrippen als 'zin' en 'betekenis' behoorlijk ongrijpbaar. We hebben het over 'de zin van het leven', of de betekenis van een zin, zonder dat we precies begrijpen wat we bedoelen of wat die woorden betekenen. Voor een deel associëren we ze met taal: woorden verwijzen naar zaken, en vormen de bouwstenen van zinnen, waarmee we vervolgens verhalen en theorieën construeren. Maar semantiek (betekenisleer) en semiotiek (tekenleer) gaat niet alleen over taal, maar over betekenis als zodanig. En betekenis is niet voorbehouden aan de mens, maar inherent aan al het leven (bio-semiotiek). In deze cursus maken we een reis door de tijd en door de filosofie; van de oer-bacterie tot A.I.

In de meest brede definitie is betekenis: 'datgene wat verschil maakt'. Voor een biologisch organisme is dat het verschil tussen honger of eten, zuurstof of stikken, leven of dood, etc. Voor de mens, als 'homo symbolicus', krijgen woorden betekenis door hun verschil, dan wel associatie, met andere woorden in een voortdurend taalspel. Ook als we het hebben over de relatie tussen data, informatie, kennis en wijsheid, speelt betekenis de hoofdrol. En in existentiële zin hebben begrippen als 'zin' en 'betekenis' betrekking op 'datgene wat verschil maakt' in ons eigen leven: oftewel de keuzes die we al dan niet maken. Dit betreft dat wat er 'op ons pad komt' (het 'lot'), alsook de manier waarop wij daarmee omgaan, en dus de keuzes die we daarin maken. Als we al deze betekenis-aspecten van het begrip 'betekenis' integreren, levert dat een interessante diagnose op van onze huidige tijd, en het gebrek aan betekenis dat we soms ervaren.

Cursusnummer

26ZN-2F01

Docent

Dr. Edward van der Tuuk studeerde sociale filosofie, wetenschap & samenleving, en ethiek aan de Rijksuniversiteit Groningen. Hij verzorgt cursussen voor HOVO en andere instellingen.

Cursusvorm

Hoorcollege (10x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Woensdag 23 september t/m 2 december, 14 oktober vervalt.

Tijd

10.45 - 12.45 uur

Cursusprijs

€ 275,00

Inschrijven voor

16 september 2026

Meer informatie vindt u op
honoordnederland.nl

Afbeelding

Creactie docent met <https://frefly.adobe.com/generate/image>

Inleiding tot de wetenschapsfilosofie

Nadenken over de aard, waarde en ontwikkeling van wetenschap

Waar ligt de grens tussen wetenschap en pseudowetenschap? In hoeverre zijn wetenschappelijke inzichten objectief en betrouwbaar? Kunnen wetenschap en religie samengaan? Dit zijn slechts enkele van de vragen die bestudeerd worden binnen de wetenschapsfilosofie. Deze collegereeks neemt ons mee in de levendige discussies die binnen en buiten de academische wereld over deze (en vele andere) kwesties gevoerd worden, en geeft zo een inkijkje in een zeer vitaal en veelzijdig vakgebied.

De wetenschapsfilosofie is een relatief jong vakgebied dat opereert op het grensvlak van ten minste vier filosofische disciplines: logica, metafysica, kennisleer en ethiek. Deze cursus beoogt in zes colleges de breedte van de wetenschapsfilosofie te laten zien, door een bloemlezing te geven van de belangrijkste vraagstukken en theorieën. Toch is de blikrichting niet slechts academisch. We gaan ons namelijk ook bezighouden met kwesties die ook buiten de academische wereld voor discussie zorgen. Daarbij valt te denken aan de representatie van vrouwen en minderheden in de wetenschap en aan de positie die wetenschappers al dan niet moeten hebben in politieke besluitvorming. Zo wordt inzichtelijk hoe dit fascinerende vakgebied doorwerkt in actuele maatschappelijke thema's.

Cursusnummer

26ZN-2F02

Docent

Dr. Stefan Sleeuw is in 2023 gepromoveerd in de Filosofie aan de Rijksuniversiteit Groningen, op een proefschrift over de aard van (wetenschappelijk) begrip. Aan de universiteiten van Leiden en Groningen doceerde hij in de afgelopen jaren o.a. Wetenschapsfilosofie, Argumentatietheorie en Filosofie van de Geest.

Cursusvorm

Hoorcollege (6x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Donderdag 24 september t/m 5 november, 15 oktober vervalt.

Tijd

14.00 - 15.45 uur

Cursusprijs

€ 175,00

Inschrijven voor

17 september 2026

Meer informatie vindt u op
honoordnederland.nl

Afbeelding

Astronoom Copernicus in gesprek met God (Wikimedia Commons).

De turbulente geschiedenis van Midden-Europa

Historische achtergronden van de oostelijke lidstaten van de Europese Unie

Deze cursus geeft een overzicht in vogelvlucht van de gecompliceerde geschiedenis van de Midden-Europese landen van de middeleeuwen tot heden. Het gaat daarbij om de nieuwe lidstaten van de Europese Unie die voor 1989 de Oostbloklanden vormden: de erfgenamen van de grote multinationale rijken Oostenrijk-Hongarije, Polen-Litouwen en Pruisen. Aan de hand van aspecten uit hun geschiedenis proberen we het heden te verklaren.

Tussen 2004 en 2013 worden zeven Midden-Europese landen lid van de Europese Unie. Decennia liggen zij verborgen achter het ijzeren gordijn: Polen, Oost-Duitsland, Tsjechië, Slowakije, Hongarije, Slovenië en Kroatië. Op de bevrijding van het communistisch systeem volgt een snelle en ingrijpende ontwikkeling. Daarnaast komen er ook problemen met het handhaven van de rechtsstaat en de bescherming van minderheden. Hoe komt dat? In deze cursus wordt in vogelvlucht de politieke geschiedenis van deze landen besproken. Een geschiedenis over de grote multinationale rijken, over feodalisme en lijfeigenschap, over het mislukte socialistische experiment en de verhouding met Rusland. En over de dynamiek van de jongere generatie om weer bij Europa te horen. De cursus biedt achtergrond om de huidige positie van de Midden-Europese landen te begrijpen.

Cursusnummer

26ZN-2F03

Docent

Drs. Frederik Erens studeerde in Utrecht Midden-en Oost-Europese Geschiedenis en specialiseerde zich op de geschiedenis en actualiteit van de Baltische landen. Hij is in dit gebied ook als reisleader actief.

Cursusvorm

Hoorcollege (7x) met mogelijkheid tot vragen na afloop.

Data

Vrijdag 30 oktober t/m 11 december.

Tijd

14.45 - 16.30 uur

Cursusprijs

€ 200,00

Inschrijven voor

23 oktober 2026

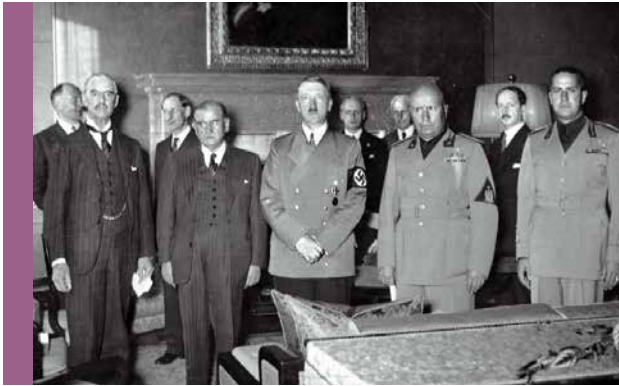
Meer informatie vindt u op hovo.noordnederland.nl

Afbeelding

Poreč, Kroatië.

Jaren van onrust

Europa in het interbellum

Anno 2026 lijkt de wereld soms op de rand van een nieuwe wereldoorlog. Deze cursus onderzoekt, geïnspireerd door actuele ontwikkelingen, de situatie van Europa in het interbellum in zijn eigen context. We bestuderen de ontwikkelingen in Europa en de internationale betrekkingen die hebben geleid tot de Tweede Wereldoorlog en concluderen dat er overeenkomsten maar vooral ook grote verschillen zijn tussen toen en het heden.

Ontdek de fascinerende periode van Europa in het interbellum. Deze cursus onderzoekt hoe er twintig jaar na de Eerste Wereldoorlog opnieuw een groot conflict kon uitbreken. We bestuderen de invloed van de vredesverdragen van Versailles, Trianon en St. Germain, en de open wonden die deze achterlieten. We verkennen de concurrentie tussen diverse ideologieën, de introductie van algemeen kiesrecht in West-Europa, en de opkomst van totalitaire regimes zoals communisme, fascisme en nazisme. Daarnaast kijken we naar de ontwikkeling van internationale betrekkingen en de rol van onvrede over de vrede van 1918/1919. De cursus bestudeert de situatie in landen als Duitsland, de Sovjet-Unie, Italië en Spanje, en in Midden-Europa, met speciale aandacht voor Tsjechoslowakije. We eindigen met een blik op het diplomatieke spel in de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog.

Cursusnummer

26ZN-2F04

Docent

Dr. Nicolaas A. Kraft van Ermel is historicus, gespecialiseerd in contemporaine geschiedenis van Rusland, Oekraïne en Polen.

Cursusvorm

Hoorcollege (10x) met mogelijkheid tot vragen na afloop.

Data

Maandag 21 september t/m 30 november, 12 oktober vervalt.

Tijd

14.30 - 16.30 uur

Cursusprijs

€ 275,00

Inschrijven voor

14 september 2026

Opmerkingen

Deze cursus wordt in hybride vorm aangeboden en kan dus ook online worden gevolgd.

Meer informatie vindt u op

honoordnederland.nl

Afbeelding

Tijdens de Conferentie van München (sept. 1938) beschikten Europese grootmachten over het lot van Tsjechoslowakije (Wikimedia Commons).

Politiek, kunst en ethiek – Cicero en Mozart

'De Droom van Scipio' en Mozarts opera 'Il Sogno di Scipione'

Cicero's *De Staat* is fragmentarisch tot ons gekomen maar het slot, *De Droom van Scipio*, is bewaard gebleven en heeft als brug tussen de geest der Oudheid en die der Middeleeuwen een zeer belangrijke doorwerking gekregen in kunst, literatuur en in Mozarts opera.

Cicero, de Romeinse advocaat, politicus, redenaar en filosoof, schreef in 54 v.Chr. een dialoog over *De Staat* en sloot dit geschrift af met een droom die door een van de gesprekspartners, Scipio, wordt verteld. In zijn droom bevindt deze zich in de Melkweg, en ontmoet daar zijn overleden vader en grootvader die hem wijzen op alle ijdelheden hier beneden. Vanuit typisch-Romeinse ethiek zetten zij uiteen hoe onbaatzuchtige vaderlandsliefde voor de staatsman 'de weg naar de sterren' opent. We zullen Cicero's politieke dialoog en *De Droom van Scipio* in Nederlandse vertaling lezen en analyseren. Daarbij zal aandacht worden besteed aan de historische figuren zelf (Scipio en zijn verwanten), aan de filosofische aspecten (Pythagoras en de harmonie der sferen; Plato's onsterfelijkheidsbewijs) en het zgn. motief van 'Hercules op de Tweesprong' (de keuze tussen 'de brede en de smalle weg'). Tot slot zullen we een korte voorbespreking houden op Mozarts vroege opera (1771) en deze dan integraal vertonen.

Cursusnummer

26ZN-2F05

Docent

Dr. Henk Schoonhoven was universitair docent Griekse en Latijnse Taal en Cultuur aan de Rijksuniversiteit Groningen. Hij verzorgt al vele jaren cursussen voor HOVO.

Cursusvorm

Hoorcollege (6x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Woensdag 21 oktober t/m 25 november.

Tijd

14.00 - 16.00 uur

Cursusprijs

€ 175,00

Inschrijven voor

14 oktober 2026

Meer informatie vindt u op
honoordnederland.nl

Afbeelding

Raphaël, 'De droom van Scipio' (ook wel 'De droom van een ridder' genoemd) (Wikimedia Commons).

Contemporaine architectuur

Leren kijken naar de architectuur van onze tijd

In deze cursus maken we kennis met invloedrijke architecten en stromingen in de hedendaagse architectuur. Aan de hand van sprekende voorbeelden – onder andere het DUO gebouw in Groningen en het depot van museum Boijmans van Beuningen in Rotterdam – leren we kijken naar architectuur als culturele en maatschappelijke uitdrukking.

De toonaangevende gebouwen van de afgelopen decennia zijn geen toeval. Ze ontstaan uit ideeën, debatten en erfenissen van eerdere generaties. In deze cursus volgen we de lijnen van het deconstructivisme, via Koolhaas naar hedendaagse bureaus zoals MVRDV en Mecanoo, en we verkennen invloedrijke Aziatische architecten zoals SANAA, Kengo Kuma en Shigeru Ban.

Wat blijft, wat verandert, en wat zegt dit over onze samenleving? Dit zijn de vragen die we centraal stellen. Voor deze cursus is geen technische voorkennis nodig: nieuwsgierigheid is genoeg.

Programma

- 1 UN Studio: de mogelijkheden van de menselijke maat
- 2 Van student tot Mecanoo: Francine Houben en de idealen uit Delft
- 3 Na het deconstructivisme: Zaha Hadid, van fragment naar vloeiende lijn
- 4 Diller, Scofidio en Renfro en Jeanne Gang: de lotgevallen van de kritische architectuur in de 21e eeuw.
- 5 Na Koolhaas: MVRDV en de radicale verbeelding van dichtheid
- 6 BIG en Heatherwick: pragmatische utopieën in de 21e eeuw
- 7 SANAA Architecten en het subtiele minimalisme uit Japan
- 8 Kengo Kuma en Shigeru Ban: Japanse architectuur in dialoog met het Westen
- 9 Tussen modernisme en expressie: de architectuur van Herzog en de Meuron
- 10 De architectuur van de infrastructuur: de nieuwe monumentaliteit van Santiago Calatrava

Cursusnummer

26ZN-2F06

Docent

Dr. Rixt Hoekstra is docent en onderzoeker op het gebied van moderne architectuur en werkte na haar promotie als theorie docent aan architectuuropleidingen in binnen- en buitenland. Zij is gespecialiseerd in genderstudies en de geschiedschrijving van de moderne architectuur.

Cursusvorm

Hoorcollege (10x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Woensdag 30 september
t/m 9 december, 14 oktober
vervalt.

Tijd

14.00 - 16.00 uur

Cursusprijs

€ 275,00

Inschrijven voor

23 september 2026

Meer informatie vindt u op
honoordnederland.nl

Afbeelding

Gedownload van Pixabay,
licentie CCO, rechtenvrij,
<http://pixabay.com>.

Vrouw|man, deel 2

Verder kijken dan de standaard kunstgeschiedenis

Meer leren over het leven en het werk van twintig interessante kunstenaars? Tegelijkertijd leren we ook over grotere thema's: werken als vrij kunstenaar of juist aan het hof, verschillende kunstvormen én de man/vrouw verhoudingen. Zullen we samen de connectie(s) gaan ontdekken? Let op: de connecties zijn niet meer zo duidelijk en/of logisch als in de eerste reeks. We gaan letterlijk dieper duiken in de kunstgeschiedenis aan de hand van twintig kunstenaars met diverse achtergronden.

Programma

- 1 Sofonisba Anguissola (Italië, 1532-1625) & Johannes Vermeer (Nederland, 1632-1675)
- 2 Michaelina Wautier (België, 1604-1689) & Anthony van Dyck (België, 1599-1641)
- 3 Elisabeth-Louise Vigée-Lebrun (Frankrijk, 1755-1842) & Anton Raphael Mengs (Tsjechië, 1728-1779)
- 4 Bertha Wegmann (Zwitserland/Denemarken, 1847-1926) & Akseli Gallen-Kallela (Finland, 1865-1931)
- 5 Virginie Demont-Breton (Frankrijk, 1859-1935) & Henri de Toulouse-Lautrec (Frankrijk, 1864-1901)
- 6 Paula Modersohn-Becker (Duitsland, 1876-1907) & Max Liebermann (Duitsland, 1847-1935)
- 7 Amrita Sher-Gil (Hongarije/India, 1913-1941) & Paul Gauguin (Frankrijk, 1848-1903)
- 8 Marisol Escobar (Venezuela/Amerika, 1930-2016) & Fernando Botero (Colombia, 1932-2023)
- 9 Marina Abramović (Servië, 1946) & Joseph Beuys (Duitsland, 1921-1986)
- 10 Joana Vasconcelos (Portugal, 1971) & Olafur Eliasson (Denemarken, 1967)

Deze cursus is een vervolg op Vrouw|Man - deel 1, maar kan ook goed los worden gevolgd.

Cursusnummer

26ZN-2F07

Docent

Janita Baron MA is kunsthistorica, conservator en museumdocent, gespecialiseerd in vrouwelijke kunstenaars (1400-nu) en de lange negentiende eeuw.

Cursusvorm

Hoorcollege (10x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Vrijdag 2 oktober t/m 11 december, 16 oktober vervalt.

Tijd

10.45-12.30 uur

Cursusprijs

€ 275,00

Inschrijven voor

25 september 2026

Meer informatie vindt u op honoordnederland.nl

Afbeelding

Michaelina Wautier, zelfportret, ca. 1650, private verzameling.

Landencursus Art Nouveau en Art Deco

Flaneren door de kunstgeschiedenis

Aan de hand van zes landen wordt de opkomst en bloei rond 1900 van de nieuwe kunst in Europa geschetst. In elk land krijgt de vernieuwingsbeweging een eigen naam: Art Nouveau, Jugendstil, Secession, Modern (of Liberty) Style. Kunstenaars vinden een eigen vormentaal uit: floraal en sierlijk, of juist sober en geometrisch. In reactie op de organische vormentaal ontstaat tussen 1920-1940 de Art Deco, tot op de dag van vandaag het archetypen van modern industrieel design.

Art Nouveau – of Jugendstil – is een internationale kunstbeweging die tussen 1890 en 1914 de toon zet. Kunstenaars breken met de gewoonte om historische stijlen na te volgen en gaan op zoek naar een nieuwe, eigentijdse vormentaal. De stijl kenmerkt zich door een voorkeur voor weelderige ornamentiek, waarbij bloem- en vogelmotieven domineren. Innovatief is de toepassing van glas en ijzer (staal).

Art Deco is de kunststijl van het interbellum met haar snelle industriële ontwikkeling. Art Deco omarmt de technologie en de toepassing van nieuwe materialen als aluminium en chroom. Kenmerken zijn geometrie, contrasterend kleurgebruik, luxe ornamentatie en gebogen, afgeronde ('gestroomlijnde') vormen. De vormgeving is nauw verweven met de opkomende vermaaksindustrie, zoals theaters en bioscopen.

Cursusnummer

26ZN-2F08

Docent

Drs. Margaret Breukink wordt gedreven door haar passie voor kunst. Haar specialiteit is het bieden van een brede cultuurhistorische context.

Cursusvorm

Hoorcollege (6x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Dinsdag 17 november t/m 22 december.

Tijd

10.30 - 12.30 uur

Cursusprijs

€ 187,50 incl. cursusmateriaal

Inschrijven voor

3 november 2026

Meer informatie vindt u op honoordnederland.nl

Afbeelding

Alphonse Mucha, Nénuphar (waterlelie), ontwerp voor een briefkaart, 6de serie, 1901.

In het Zeeuwse licht

Kunstenaarskolonie Domburg

Welkom in Domburg! Sinds 2013 staat het internationaal bekend als 'heilzame zeebadplaats'. Eind negentiende eeuw en begin twintigste eeuw hadden vele kunstenaars al oog voor deze bijzondere plek. Vissers, boeren, badgasten, het landschap, de zee én het licht staan centraal in werken van uiteenlopende kunstenaars die hier voor een korte of langere tijd naar toe komen. Zoveel namen, zoveel stijlen. Laten we het samen gaan ontdekken.

Als net aangestelde artistiek directeur van het Marie Tak van Poortvlietmuseum in Domburg neem ik u graag mee in het verhaal van deze kunstenaarskolonie. Natuurlijk zullen de bekende namen als Jan Toorop, Jacoba van Heemskerck en Piet Mondriaan niet ontbreken, maar deze serie draait om het complete verhaal van deze unieke plek in Nederland. Dat betekent ook een kennismaking met internationale kunstenaars zoals Tina Blau-Lang (Oostenrijk), Sáríka Góth (Oostenrijk), Anna Boch (België), Théo van Rijsselberghe (België) en vele anderen.

Programma

- 1 Welkom in Domburg!
- 2 Domburgse tentoonstellingen 1911-1921
- 3 Toevluchtsoord Domburg
- 4 Reizende kunstenaressen
- 5 Een blik op Veere

Optioneel: een bezoek aan Domburg met een wandeling, en een bezoek aan het museum en het depot.

Cursusnummer

26ZN-2F09

Docent

Janita Baron MA is kunsthistorica, conservator en museumdocent, gespecialiseerd in vrouwelijke kunstenaars (1400-nu) en de lange negentiende eeuw.

Cursusvorm

Hoorcollege (5x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Vrijdag 30 oktober t/m
27 november.

Tijd

13.30 - 15.15 uur

Cursusprijs

€ 150,00

Inschrijven voor

23 oktober 2026

Meer informatie vindt u op
hovo.noordnederland.nl

Afbeelding

Welkom in Domburg (Janita Baron).

Assen

Een geschiedenis van de Hanze

Kooplieden, steden en instituties in een middeleeuws handelsnetwerk

De Hanze is een historisch maar ook ongrijpbaar fenomeen. Bestuurders, bedrijven en toeristenbureaus associëren de Hanze met Europese samenwerking, vrede en welvaart. De historische werkelijkheid was gecompliceerder. De Hanze innoveerde, bracht kooplieden en steden bij elkaar en knoopte handelswegen aan zeeroutes. Haar lange geschiedenis bleek tegelijkertijd doorspekt van conflicten, regionale tegenstellingen en individueel opportunisme. Deze cursus staat in het teken van de dynamiek van de Hanze waarin mythevorming en historische werkelijkheid op gespannen voet met elkaar staan.

Tussen circa 1350 en 1600 was de Hanze een toonaangevend handelsnetwerk in het Oost- en Noordzeegebied en langs de Atlantische kusten van Europa. De Hanze introduceerde handelstechnieken, bracht goederenstromen op gang en faciliteerde handel en transport. Op haar hoogtepunt waren er zo'n 200 steden in Hanzeverband actief en beschikte het over tientallen buitenlandse vestigingen. In dat netwerk van steden, kooplieden en kantoren wisselden samenwerking, diplomatie, boycotten en conflicten elkaar af. Het maakte van de Hanze geen verbond maar een losse organisatie waarin regionaal eigenbelang en opportunisme overheersten. De complexiteit van de verhoudingen met staten, regio's, steden en kooplieden maakt dat specialisten nog steeds debatteren over het ontstaan, organisatie en betekenis van de Hanze. Het neemt niet weg dat de Hanze mensenwerk was met uitingen die tot de dag van vandaag herkenbaar zijn. In zeven colleges wordt ingegaan op de vele verschijningsvormen van de Hanze en de flexibiliteit die de netwerken van steden en kooplieden aan de dag legde. Tegelijkertijd worden hardnekkige misvattingen geconfronteerd met de recentste visies in de hedendaagse geschiedschrijving.

Cursusnummer

26ZN-3D01

Docent

De geschiedenis van de Hanze is een doorlopend onderzoeksthema van maritiem historicus dr. Hanno Brand. Hij doceert, publiceert en geeft lezingen over dit thema in binnen- en buitenland.

Cursusvorm

Hoorcollege (7x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Maandag 19 oktober t/m 30 november.

Tijd

13.00-15.00 uur

Cursusprijs

€ 200,00

Inschrijven voor

5 oktober 2026

Meer informatie vindt u op
honoordnederland.nl

Afbeelding

Hans Holbein der Jüngere - Der Kaufmann Georg Gisze (1532) (in de Stahlhof te Londen) (Wikipedia).

Van Republiek tot Koninkrijk 1747-1848

Van Zeven Verenigde Nederlanden naar eenheidsstaat

Welke kritiek was er aan het eind van de 18de eeuw op de bestuurders van de Republiek der Verenigde Nederlanden? Wat veranderde er in de Franse tijd aan de rechten van de burgers en het bestuur? Op welke manier werd Nederland langzaam een eenheidsstaat? Hoe kwam Nederland aan de liberale grondwet van 1848?

In deze cursus wordt de overgang besproken van de Republiek der Verenigde Nederlanden naar het Koninkrijk der Nederlanden. Aan het eind van de 18de eeuw nam onder invloed van de Verlichting de kritiek op de bestuurders en het staatsbestel van de Republiek toe. De komst van de Fransen in 1795 bracht voorlopig meer rechten voor de burgers. In deze periode maakte men een begin met de opbouw van een eenheidsstaat. Maar de Fransen gebruikten Nederland ook als wingewest. Na hun vertrek werd Willem I staatshoofd van een nieuw gevormd koninkrijk, waarin ook het huidige België was opgenomen. Maar al in 1830 scheidden de Belgen zich af. De eerste helft van de 19de eeuw werd gekenmerkt door een politieke worsteling tussen liberalen en conservatieven. Tenslotte kreeg Nederland in het revolutiejaar 1848 een nieuwe liberale grondwet.

Cursusnummer

26ZN-3D02

Docent

Drs. Richard de Vries studeerde geschiedenis aan de RUG. Hij gaf meer dan 26 jaar les in het voortgezet onderwijs. Ook werkte hij mee aan de ontwikkeling van de geschiedensmethode Memo van uitgeverij Malmberg. Momenteel houdt hij zich bezig met uiteenlopende historische activiteiten.

Cursusvorm

Hoorcollege (8x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Woensdag 7 oktober t/m 2 december, 14 oktober vervalt.

Tijd

13.15 - 15.00 uur

Cursusprijs

€ 225,00

Inschrijven voor

23 september 2026

Meer informatie vindt u op honoordnederland.nl

Afbeelding

Kaart van België en Nederland gedurende de Franse bezetting (Wikipedia).

De politieke cultuur in Nederland in de periode 1917-2026

Fascinerend én actueel

“Het kan wél”, met dit motto wint Rob Jetten de verkiezingen van 2025. In 1917 kon het wel. Dat jaar slaagt het liberale kabinet Cort van der Linden erin, ondanks het ontbreken van een parlementaire meerderheid, met een nieuwe grondwet de grote politieke problemen van zijn tijd in één keer op te lossen. Hoe dit mogelijk was gaan we in deze cursus nader onderzoeken. Uiteraard is dit een van de vele onderwerpen die besproken zullen worden.

Na deze grondwetsherziening is er tijdens het interbellum sprake van een confessionele meerderheid in het parlement. Vanaf 1933 geeft de Antirevolutionair Hendrik Colijn leiding aan opeenvolgende kabinetten die Nederland door de economische crisis moeten loodsen. Harde bezuinigingen die vooral werklozen zwaar treffen vormen de kern van zijn beleid. Hiertegen ontstaat verzet bij zowel de SDAP als de NSB. Laatstgenoemde partij haalt vanuit het niets 8% bij de Statenverkiezingen van 1935 om vervolgens twee jaar later bij de Tweede Kamerverkiezingen de helft van zijn aanhang kwijt te raken. We zullen ingaan op de achtergronden van zowel succes als achteruitgang van deze partij. Hierbij kan een vergelijking met de huidige populistische partijen niet uitblijven. De maatschappelijke ellende van de jaren dertig zorgt er voor dat na de Tweede Wereldoorlog de rooms-rode kabinetten o.l.v. Willem Drees beginnen met de opbouw van de verzorgingsstaat. Nadat er in de jaren tachtig en negentig volop is omgebogen en geprivatiseerd zien we in 2002 de opkomst van Pim Fortuyn. Zijn gedachtengoed vindt navolging in partijen als de PVV en Forum voor Democratie. Zij zaaien vooral wantrouwen, negativisme en ontevredenheid. Op het kabinet Jetten rust de zware taak het vertrouwen in de politiek te herstellen.

Cursusnummer

26ZN-3D03

Docent

Drs. Cindy Besselink heeft ruim veertig jaar ervaring in het voortgezet onderwijs. Haar aandacht gaat vooral uit naar de Nieuwste en Contemporaine Geschiedenis.

Cursusvorm

Hoorcollege (9x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Dinsdag 29 september t/m 1 december, 13 oktober vervalt.

Tijd

13.00 - 15.00 uur

Cursusprijs

€ 250,00

Inschrijven voor

22 september 2026

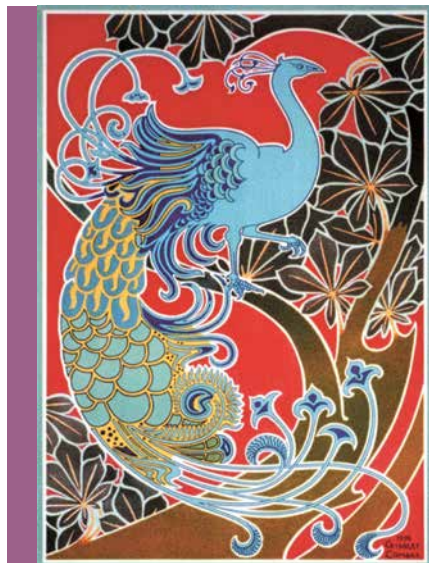
Meer informatie vindt u op
honoordnederland.nl

Afbeelding

Winnaar van de gemeenteraadsverkiezingen op 6 maart 2002 Pim Fortuyn (l) passeert PvdA-lijsttrekker Ad Melkert na het afsluitende TV debat (© ANP).

Art Nouveau in vier wereldsteden

Unieke kunstvormen in Brussel, Parijs, Barcelona en Wenen

Deze reeks is gewijd aan prachtige en originele kunstuitingen van de Art Nouveau in de sprankelende steden Brussel, Parijs, Barcelona en Wenen. De colleges zijn bijzonder aantrekkelijk voor degenen die al enthousiaste Art Nouveau liefhebbers zijn geworden, maar zijn zeker ook toegankelijk voor wie deze sierlijke, unieke kunstvorm beter wil leren kennen.

Parijs, Brussel, Barcelona en Wenen: vier steden in Europa waar rond 1900 de Art Nouveau hoogtij viert. In Brussel bloeit de opkomst van de Art Nouveau dankzij de interesse van een welvarende klasse die zo haar vooruitstrevendheid wil onderstrepen. De gebouwen die door Horta en Hankar ontstaan zijn adembenemend! In het mondaine Parijs is er de Wereldtentoonstelling van 1900 waar de Art Nouveau een prominente plaats inneemt. De beeldbepalende metro ingangen van sterarchitect Guimard zijn nog steeds vermaard! In verrassend Barcelona bepalen Gaudi en Montaner grotendeels het veranderende stadsbeeld en zetten schitterende creaties neer. In eigentijds Wenen, met Klimt en Hoffmann, ontstaat een vernieuwende, meer geometrische kunst.

In alle steden zijn ook exceptionele juwelenmakers aan het werk, en natuurlijk komt ook de affiche- en schilderkunst aan bod, die op dat moment hoogtij viert. Verder maakt u kennis met andere vormen van kunstnijverheid, zoals de creaties van de Wiener Werkstaette.

Cursusnummer
26ZN-3D04

Docent

Dr. Annemie De Gendt heeft vele jaren ervaring als docente aan de RUG. Zij deelt heel graag haar kennis en doet dat met veel enthousiasme en plezier.

Cursusvorm

Hoorcollege (4x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Dinsdag 27 oktober t/m
17 november.

Tijd

14.00 - 16.00 uur

Cursusprijs

€ 125,00

Inschrijven voor

20 oktober 2026

Meer informatie vindt u op
honoordnederland.nl

Afbeelding

Van Gissbert Combaz, La Libre Esthétique (Wikipedia).

In het Zeeuwse licht

Kunstenaarskolonie Domburg

Welkom in Domburg! Sinds 2013 staat het internationaal bekend als 'heilzame zeebadplaats'. Eind negentiende eeuw en begin twintigste eeuw hadden vele kunstenaars al oog voor deze bijzondere plek. Vissers, boeren, badgasten, het landschap, de zee én het licht staan centraal in werken van uiteenlopende kunstenaars die hier voor een korte of langere tijd naar toe komen. Zoveel namen, zoveel stijlen. Laten we het samen gaan ontdekken.

Als net aangestelde artistiek directeur van het Marie Tak van Poortvlietmuseum in Domburg neem ik u graag mee in het verhaal van deze kunstenaarskolonie. Natuurlijk zullen de bekende namen als Jan Toorop, Jacoba van Heemskerck en Piet Mondriaan niet ontbreken, maar deze serie draait om het complete verhaal van deze unieke plek in Nederland. Dat betekent ook een kennismaking met internationale kunstenaars zoals Tina Blau-Lang (Oostenrijk), Sáríka Góth (Oostenrijk), Anna Boch (België), Théo van Rijsselberghe (België) en vele anderen.

Programma

- 1 Welkom in Domburg!
- 2 Domburgse tentoonstellingen 1911-1921
- 3 Toevluchtsoord Domburg
- 4 Reizende kunstenaressen
- 5 Een blik op Veere

Optioneel: een bezoek aan Domburg met een wandeling, en een bezoek aan het museum en het depot.

Cursusnummer

26ZN-3D05

Docent

Janita Baron MA is kunsthistorica, conservator en museumdocent, gespecialiseerd in vrouwelijke kunstenaars (1400-nu) en de lange negentiende eeuw.

Cursusvorm

Hoorcollege (5x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Maandag 26 oktober t/m
23 november.

Tijd

10.00 - 11.45 uur

Cursusprijs

€ 150,00

Inschrijven voor

19 oktober 2026

Meer informatie vindt u op
hovo.nordnederland.nl

Afbeelding

Welkom in Domburg (Janita Baron).

Vrouwelijke pioniers in de moderne architectuur

In deze collegereeks maakt u kennis met het werk van een aantal vrouwelijke pioniers in de architectuur.

Lange tijd was architectuur een mannenwereld. Voor vrouwen was het dan ook niet eenvoudig een architectuuropleiding te volgen. Zelfs Walter Gropius vond als directeur van het Bauhaus dat vrouwen geen architectuur konden studeren. Toch wisten verschillende vrouwen zich te ontwikkelen tot invloedrijke architecten — al ging dat niet zonder slag of stoot. U maakt kennis met pioniers als Eileen Gray en Margarete Schütte-Lihotzky, vrouwen die een bijdrage leverden aan de moderne architectuur in de eerste helft van de twintigste eeuw. Ook aan bod komen vrouwelijke architecten en ontwerpers die samenwerkten met hun man, vaak als onzichtbare helft. Ook is er aandacht voor Nederlandse architectes als Margaret Staal-Kropholler en Truus Schröder en haar dochter Han. De collegeserie sluit af met de invloedrijke architectes van vandaag: Francine Houben bijvoorbeeld, of Zaha Hadid.

Programma

- 1 Vrouwen in een mannenwereld: Bess of Hardwick, Bauhaus, Eileen Gray
- 2 Zichtbaar en onzichtbaar talent in creatieve duo's: Charles Rennie Macintosh en Margaret Mc Donald, Charles en Ray Eames, Venturi en Scott Brown.
- 3 Vrouwelijke architecten in Nederland: Margaret Staal-Kropholler en Truus en Han Schröder
- 4 De vrouwelijke architecten van nu: Zaha Hadid, Francine Houben, Kazuyo Sejima.

Cursusnummer

26ZN-3D06

Docent

Dr. Rixt Hoekstra is docent en onderzoeker op het gebied van moderne architectuur en werkte na haar promotie als theorie docent aan architectuuropleidingen in binnen- en buitenland. Zij is gespecialiseerd in genderstudies en de geschiedschrijving van de moderne architectuur.

Cursusvorm

Hoorcollege (4x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Donderdag 5 november
t/m 26 november.

Tijd

14.00 - 16.00 uur

Cursusprijs

€ 125,00

Inschrijven voor

29 oktober 2026

Meer informatie vindt u op honoordnederland.nl

Afbeelding

Oscar Schlemmer, Webereiklasse auf der Bauhaustreppe, 1927 (Wikimedia Commons).

Vrouw|man, deel 2

Verder kijken dan de standaard kunstgeschiedenis

Meer leren over het leven en het werk van twintig interessante kunstenaars? Tegelijkertijd leren we ook over grotere thema's: werken als vrij kunstenaar of juist aan het hof, verschillende kunstvormen én de man/vrouw verhoudingen. Zullen we samen de connectie(s) gaan ontdekken? Let op: de connecties zijn niet meer zo duidelijk en/of logisch als in de eerste reeks. We gaan letterlijk dieper duiken in de kunstgeschiedenis aan de hand van twintig kunstenaars met diverse achtergronden.

Programma

- 1 Sofonisba Anguissola (Italië, 1532-1625) & Johannes Vermeer (Nederland, 1632-1675)
- 2 Michaelina Wautier (België, 1604-1689) & Anthony van Dyck (België, 1599-1641)
- 3 Elisabeth-Louise Vigée-Lebrun (Frankrijk, 1755-1842) & Anton Raphael Mengs (Tsjechië, 1728-1779)
- 4 Bertha Wegmann (Zwitserland/Denemarken, 1847-1926) & Akseli Gallen-Kallela (Finland, 1865-1931)
- 5 Virginie Demont-Breton (Frankrijk, 1859-1935) & Henri de Toulouse-Lautrec (Frankrijk, 1864-1901)
- 6 Paula Modersohn-Becker (Duitsland, 1876-1907) & Max Liebermann (Duitsland, 1847-1935)
- 7 Amrita Sher-Gil (Hongarije/India, 1913-1941) & Paul Gauguin (Frankrijk, 1848-1903)
- 8 Marisol Escobar (Venezuela/Amerika, 1930-2016) & Fernando Botero (Colombia, 1932-2023)
- 9 Marina Abramović (Servië, 1946) & Joseph Beuys (Duitsland, 1921-1986)
- 10 Joana Vasconcelos (Portugal, 1971) & Olafur Eliasson (Denemarken, 1967)

Deze cursus is een vervolg op Vrouw|Man - deel 1, maar kan ook goed los worden gevolgd.

Cursusnummer

26ZN-3D07

Docent

Janita Baron MA is kunsthistorica, conservator en museumdocent, gespecialiseerd in vrouwelijke kunstenaars (1400-nu) en de lange negentiende eeuw.

Cursusvorm

Hoorcollege (10x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Donderdag 1 oktober t/m 10 december, 15 oktober vervalt.

Tijd

13:45-15.30 uur

Cursusprijs

€ 275,00

Inschrijven voor

24 september 2026

Meer informatie vindt u op honoordnederland.nl

Afbeelding

Michaelina Wautier, zelfportret, ca. 1650, private verzameling.

Muzikale onafhankelijkheid in tijden van conflict en repressie

De kracht van muziek in moeilijke tijden

Tijden van oorlog en onderdrukking worden doorgaans niet geassocieerd met kunstzinnige activiteiten. Desondanks blijft kunst, zelfs in de meest moeilijke omstandigheden, de ultieme uitlaatklep. Tegen alle verdrukking in schilderen schilders, dichten dichters en componeren componisten. Deze onstuitbare expressie van creativiteit is een krachtig bewijs van de veerkracht en het doorzettingsvermogen van de menselijke geest. Dit tot troost van velen.

Heinrich Schütz verliest in de Dertigjarige Oorlog (1618-1648) vrijwel zijn gehele familie, toch droogt de bron van zijn inspiratie niet op. Vrienden en collega's van Maurice Ravel sneuvelen in de Eerste Wereldoorlog. Dit inspireert hem tot het componeren van een van zijn fraaiste werken: *Le Tombeau de Couperin* (1917). Schrijver Berthold Brecht en componist Kurt Weill zetten met *Dreigroschenoper* (1928) de spotlight op sociale misstanden. Dmitri Sjostakovitsj verbeeldt met zijn *Vijfde Symfonie* (1937) de strijd en angst van de Sovjetbevolking tijdens de Grote Zuivering (1936-1938). Olivier Messiaen componeert in een Duits krijgsgevangenkamp tijdens WO II het indrukwekkende *Quator pour la fin du temps* (1941). Benjamin Britten verklankt in zijn *War Requiem* (1962) een aangrijpende pacifistische boodschap. Alfred Schnittke laat in de jaren zeventig een kritische houding tegenover de Sovjetautoriteiten horen. In de opera *The Death of Klinghoffer* (1991) behandelt de Amerikaanse componist John Adams de Palestijns-Joodse kwestie.

Cursusnummer
26ZN-3D08

Docent

Euwe de Jong studeerde orgel en muziektheorie aan het Stedelijk Conservatorium in Groningen. Hij was directeur van de Schumann Akademie en hoofddocent Praktische Muziektheorie aan het Conservatorium van Utrecht.

Cursusvorm

Hoorcollege (6x) met mogelijkheid tot vragen na afloop.

Data

Dinsdag 20 oktober t/m
24 november.

Tijd

10.00 - 12.00 uur

Cursusprijs

€ 175,00

Inschrijven voor

6 oktober 2026

Meer informatie vindt u op
honoordnederland.nl

Afbeelding

De executie van Marie Antoinette (1755-1793), koningin van Frankrijk. Jan Dussek (1760-1812) zette deze gebeurtenis uit de Franse Revolutie op muziek: The Sufferings of the Queen of France (Meisterdrucke.nl).

Evolutie: van eerste cel tot laatste mens

Een overzicht van 4,6 miljard jaar aardgeschiedenis

De aarde bestaat zo'n 4,6 miljard jaar, een onvoorstelbaar lange tijd waarin heel veel is gebeurd. Na een introductie over de evolutietheorie maken we een tijdreis langs hoogtepunten van de geschiedenis van het leven op aarde: van het ontstaan van levende cellen, de vorming van meercellige organismen, de ontwikkeling van een enorme diversiteit aan dieren en planten, tot uiteindelijk het ontstaan van de mens.

Onderweg komen we allerlei bekende en minder bekende uitgestorven dieren tegen, zoals raadselachtige geribbelde Vendobionta, bizarre dieren uit het Cambrium, trilobieten, ammonieten, graptolieten, enorme zeeschorpioenen en libellen, kaakloze vissen, uit het water kruipende kwastvinnigen, amfibieën met teveel vingers en tenen, dinosauriërs (groot, groter, grootst), vogels met tanden, zoogdieren die eieren leggen en apen die rechtop gaan lopen. Dankzij genetisch onderzoek kunnen we vrij nauwkeurig aangeven welke mutaties van welke genen belangrijk zijn geweest voor het ontstaan van onze soort, Homo sapiens. Die moest eerst een paar ijstijden afwachten voordat hij zich over de hele aarde kon verspreiden. In die tijd ontstonden er allerlei dieren die aangepast waren aan een koud klimaat. De meeste daarvan zijn inmiddels alweer uitgestorven, maar gelukkig hebben we de plaatjes nog: door mensen gemaakte grottschilderingen!

Cursusnummer

26ZN-3D09

Docent

Drs. Peter Koomen studeerde biologie en werkte o.a. bij Universiteit Leiden, Naturalis BC en Natuurmuseum Fryslân. Zijn grootste belangstelling gaat uit naar spinnen, inclusief hun evolutie.

Cursusvorm

Hoorcollege (4x) met ruimte voor vragen en discussie.

Data

Vrijdag 2 oktober t/m 30 oktober, 16 oktober vervalt.

Tijd

11.00-13.00 uur

Cursusprijs

€ 125,00

Inschrijven voor

25 september 2026

Meer informatie vindt u op
hovo.noordnederland.nl

Afbeelding

Afbeelding: Peter Koomen, foto van een diorama in het Denver Museum of Nature & Science.

Inschrijfprocedure

Inschrijven voor lezing of cursus

Via de website van HOVO Noord-Nederland kunt u zich inschrijven voor een cursus of lezing. U dient hiervoor eerst een account aan te maken. Na het aanmaken van uw account kunt u zich inschrijven voor de cursus(sen) van uw keuze. Via uw account heeft u inzage in alle informatie betreffende uw cursus.

Na de inschrijving voor uw cursus ontvangt u per mail een bevestiging van uw inschrijving en de factuur. Mocht u deze inschrijfbevestiging niet ontvangen, stuurt u dan een berichtje naar hovo@rug.nl.

Definitieve cursusbevestiging

Bij elke cursus staat een uiterste inschrijfdatum. Uiterlijk één week na deze uiterste inschrijfdatum ontvangt u in uw mailbox de definitieve cursusinformatie. Krijgt u deze cursusinformatie niet, stuurt u dan ter controle een berichtje naar hovo@rug.nl.

Annulering

U kunt een cursus annuleren tot de uiterste inschrijfdatum. Er worden dan wel administratiekosten (€ 20,-) in rekening gebracht. Het eventueel al betaalde cursusgeld (minus de administratiekosten) wordt dan aan u terugbetaald. Bij een annulering ná de uiterste inschrijfdatum wordt 50% van de cursusprijs in rekening gebracht. Vanaf de dag voor aanvang van de cursus is annuleren niet meer mogelijk.

Annuleren kan alléén schriftelijk, via de mail of per brief, onder vermelding van uw eigen gegevens, het bankrekeningnummer waarmee u heeft betaald en de titel en code van de cursus.

Annulering door HOVO

Als een cursus door onvoldoende aanmeldingen niet door kan gaan, sturen we u zo snel mogelijk na de peildatum (de uiterste inschrijfdatum) bericht. In andere gevallen, bijvoorbeeld bij ziekte van de docent, laten we dat per omgaande weten. Als een cursus geen doorgang vindt, krijgt u het reeds betaalde cursusgeld uiteraard zo snel mogelijk teruggestort.

Algemene voorwaarden

Inschrijving voor lezing of cursus

Via de website van HOVO Noord-Nederland kunt u zich inschrijven voor een cursus of lezing. U dient hiervoor eerst een account aan te maken. Na het aanmaken van uw account kunt u zich inschrijven voor de cursus(sen) van uw keuze.

Via uw account heeft u inzage in alle informatie betreffende uw cursus. Op de deelnemerslijst staan alleen de naam en woonplaats van de cursisten vermeld.

Na de inschrijving voor uw cursus ontvangt u per mail een bevestiging van uw inschrijving en de factuur.

De definitieve cursusgegevens ontvangt u enkele dagen na de uiterste inschrijfdatum.

Cursuskosten

De cursusprijs, en de eventuele kosten van het cursusmateriaal, staan vermeld bij de desbetreffende cursus. De cursusprijs is inclusief btw. Met uw inschrijving voor een cursus gaat u een betalingsverplichting aan. De factuur ontvangt u meteen bij uw inschrijving.

U kunt het bedrag voldoen door via iDeal te betalen of door overmaking van het bedrag, onder vermelding van het factuurnummer, vóór de op de factuur vermelde uiterste betaaldatum.

Annulering

U kunt een cursus annuleren tot de in de cursusgids vermelde uiterste inschrijfdatum. Er worden dan wel administratiekosten (€ 20,-) in rekening gebracht. Het eventueel al betaalde cursusgeld (minus de administratiekosten) wordt dan aan u terugbetaald.

Bij een annulering na de uiterste inschrijfdatum wordt 50% van de cursusprijs in rekening gebracht. Vanaf de dag voor aanvang van de cursus is annuleren niet meer mogelijk.

Annuleren kan alléén schriftelijk, via de mail of per brief, onder vermelding van uw eigen gegevens, het bankrekeningnummer waarop u heeft betaald en de titel en code van de cursus.

Annulering door HOVO Noord-Nederland

Als een cursus door onvoldoende aanmeldingen niet door kan gaan, sturen we zo snel mogelijk na de peildatum (de uiterste inschrijfdatum) bericht. In andere gevallen, bijvoorbeeld bij ziekte van de docent, laten we dat per omgaande weten.

Als een cursus geen doorgang vindt, krijgt u het reeds betaalde cursusgeld uiteraard zo snel mogelijk volledig teruggestort.

Korting op de cursusprijs

Als dit noodzakelijk is kunt u van het Steunfonds HOVO Noord-Nederland een korting op het cursusgeld krijgen voor één cursus per programma. Er is geen korting mogelijk op het cursusmateriaal.

Bij een bruto gezinsinkomen lager dan € 25.000,- per jaar is een korting mogelijk van 50% op de in de studiegids genoemde cursusprijs. Bij uw kortingsaanvraag dient u een financieel bewijsstuk mee te sturen waaruit uw jaarincome is af te leiden.

De schriftelijke aanvraag voor de korting, met bewijsstuk, dient voor de uiterste inschrijfdatum bij ons aanwezig te zijn. Het kortingsbedrag ter hoogte van 50% van het door u vooruitbetaalde cursusgeld wordt dan aan u overgemaakt. U kunt de kortingsaanvraag met bijbehorende bewijsstukken ook per mail sturen.

Aansprakelijkheid

De in de studiegids vermelde gegevens kunnen aan wijzigingen onderhevig zijn zonder dat het bestuur van HOVO Noord-Nederland hiervoor aansprakelijk gesteld kan worden.

HOVO Noord-Nederland kan niet aansprakelijk worden gesteld voor schade aan personen en/of eigendommen, noch voor vermissing van persoonlijke goederen, door welke oorzaak dan ook ontstaan voor, tijdens en na de door HOVO Noord-Nederland georganiseerde activiteiten.

HOVO

Noord-Nederland

Bezoekadres

Oude Boteringestraat 34
9712 GK Groningen
kamer 0014

Postadres

Postbus 72
9700 AB Groningen

Telefoon: (050) 363 65 97
E-mail: hovo@rug.nl
Rek.nr. NL20 RABO 0122848934

www.hovonoordnederland.nl